

Gázkromatográfia 2023

Kromatográfia-Mit tanultunk eddig?

- **Kulcsszavak:**

mozgófázis, állófázis, megoszlás, dinamikus elválasztás, retenció

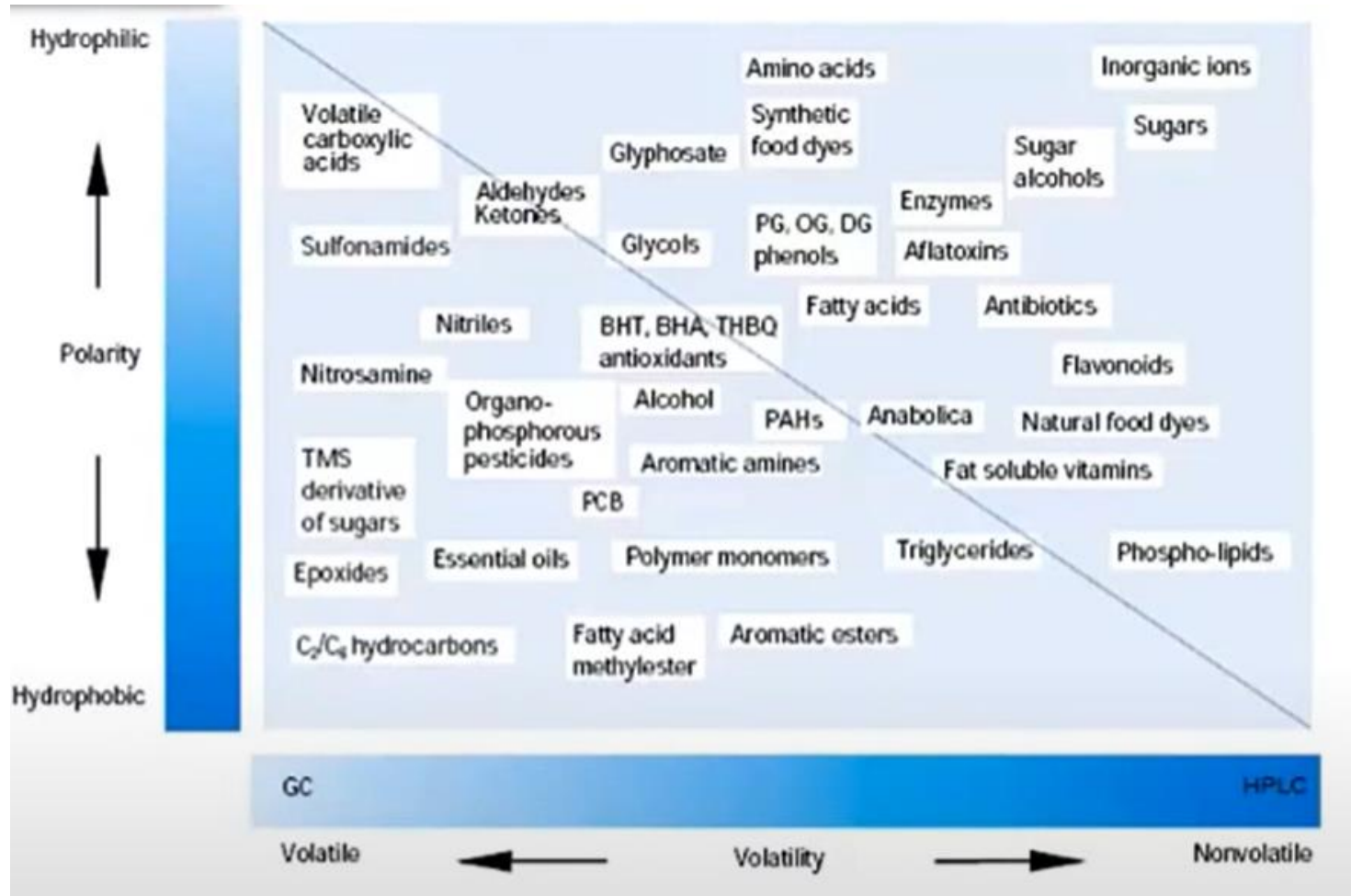
Kromatográfia / Gázkromatográfia

- Gázkromatográfia → **Gas chromatography** → **GC**
- Mozgófázis: gáz (vivőgáz)
- Állófázis: szilárd vagy folyadék (oszlop belsejében)
- Kölcsönhatás mechanizmusa:
  - Szilárd állófázis esetén (adszorpció)
  - Folyadék állófázis esetén (abszorpció)

Milyen anyagok vizsgálhatók gázkromatográfiával?

- Termikusan stabil
- Illékony
  - vagy illékonnyá tehető (*származékképzéssel*)
- Nem ionos
- Kb. 600 móltömegig

Milyen anyagok vizsgálhatók gázkromatográfiával?

Élelmiszeripar

Környezetvédelem

Kriminalisztika

**Gázkromatográfia
alkalmazási
területei**

Gyógyszerészet

Diagnosztika és klinikai kutatások

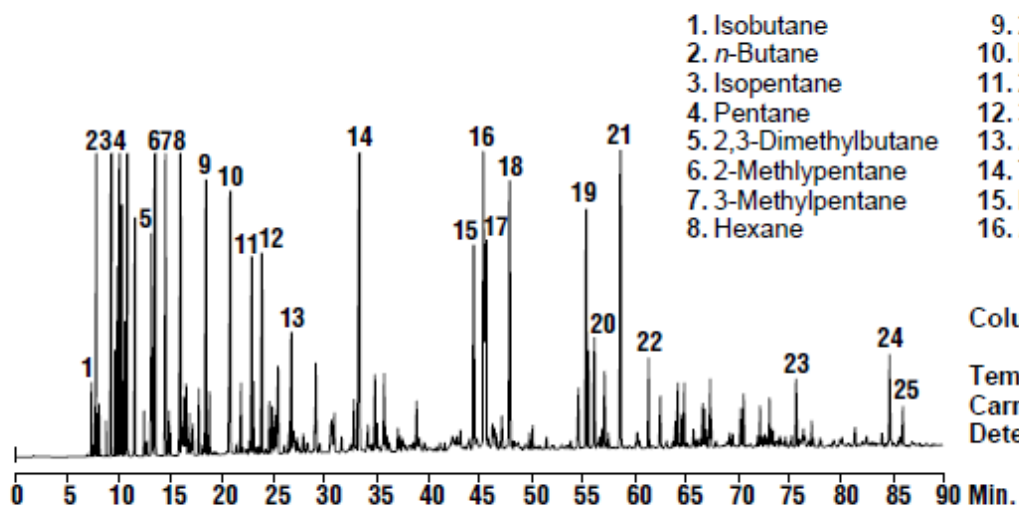
Kőolajipar

Kőolajipari alkalmazás

Unleaded gasoline analysis

CHROM
1859

1. Isobutane	9. 2,4-Dimethylpentane	17. <i>p</i> -Xylene
2. <i>n</i> -Butane	10. Benzene	18. <i>o</i> -Xylene
3. Isopentane	11. 2-Methylhexane	19. 1-Methyl-3-Ethylbenzene
4. Pentane	12. 3-Methylhexane	20. 1,3,5-Trimethylbenzene
5. 2,3-Dimethylbutane	13. <i>n</i> -Heptane	21. 1,2,4-Trimethylbenzene
6. 2-Methylpentane	14. Toluene	22. 1,2,3-Trimethylbenzene
7. 3-Methylpentane	15. Ethylbenzene	23. Naphthalene
8. Hexane	16. <i>m</i> -Xylene	24. 2-Methylnaphthalene
		25. 1-Methylnaphthalene

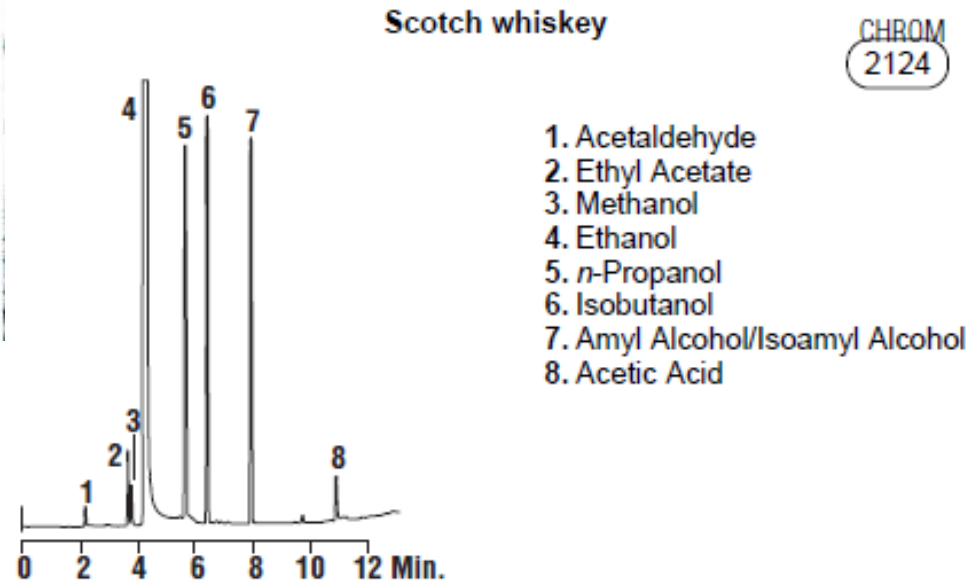
Column: AT-Petro, 100m × 0.25mm ID × 0.50μm (Part No. 13948)
 Temp: 35°C (15min) to 200°C at 2°C/min
 Carrier Gas: Helium, 0.65mL/min
 Detector: FID at 275°C

(d)

Figure 12.25—Continued

Pl.: kőolajipari termékek analízise

Élelmiszeripari alkalmazás

Column: Econo-Cap EC-WAX, 30m × 0.45mm × 1.0μm
(Part No. 19663)
Temp: 50°C (2min) to 200°C at 15°C/min
Carrier Gas: Helium, 34cm/sec Split Ratio: 20:1
Detector: FID/250°C Injector: 250°C

(c)

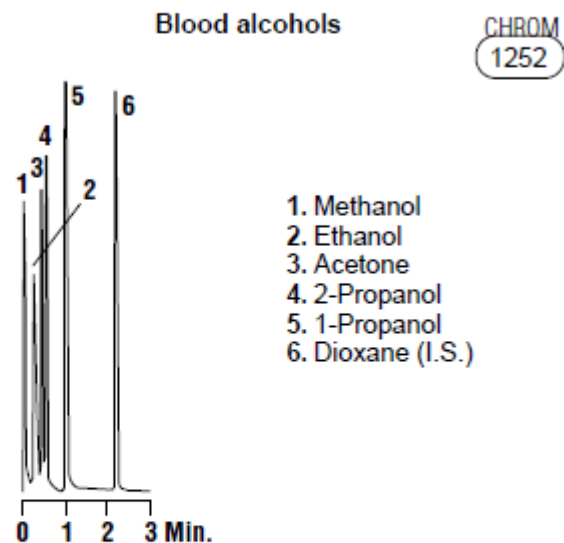
Pl.: számos íz, fűszer és illatanyag elemzése

Kriminalisztika

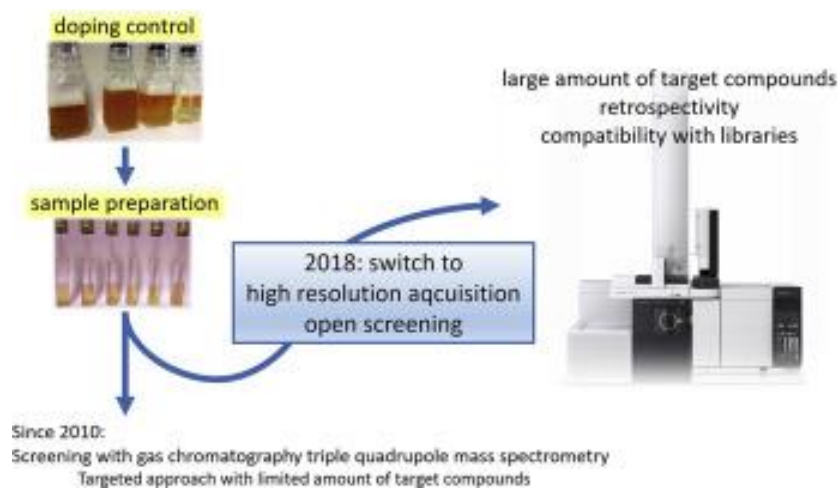
Pl.: Véralkoholszint meghatározása

Column: Heliflex AT-1, 10m × 0.53mm ID × 5µm
(Part No. 16842)
Temp: 35°C (1min) to 130°C at 30°C/min
Carrier Gas: Helium, 6mL/min
Detector: FID

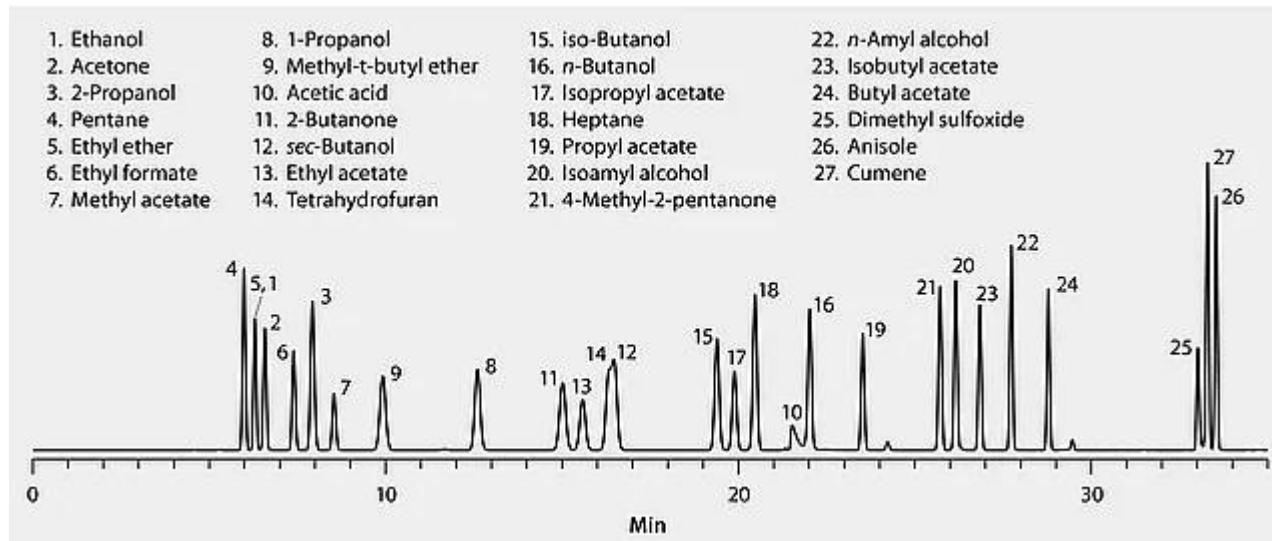
(b)

Pl.: Dopping analízis

Gyógyszerészeti alkalmazások

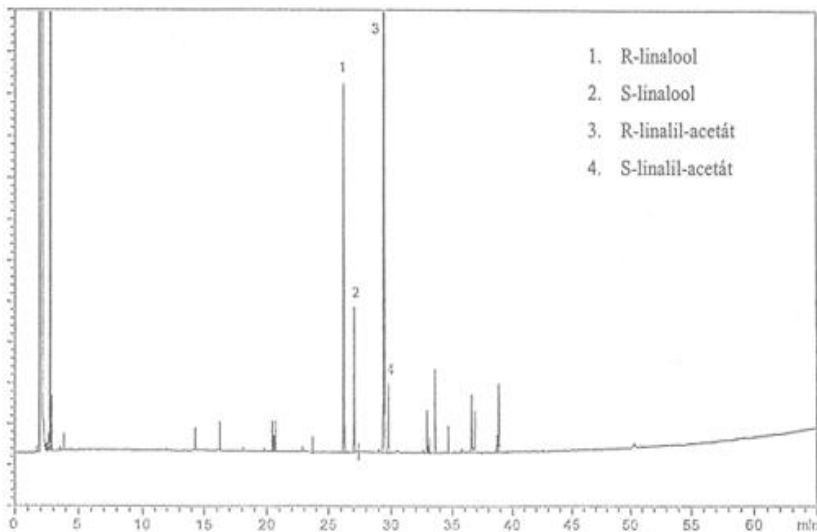
- **Szennyeződések azonosítása**
  - kiindulási anyagok, melléktermékek, intermedierek, bomlástermékek, reagensek, ligandumok és katalizátorok
- **Maradvány oldószerek azonosítása**
- **Hatóanyag tartalom meghatározás**
- **Gyógyszerek/metabolitok meghatározása biológiai mátrixokban (szövet, szerv, vér, vizelet)**

GC Analysis of Class 3 Residual Solvents

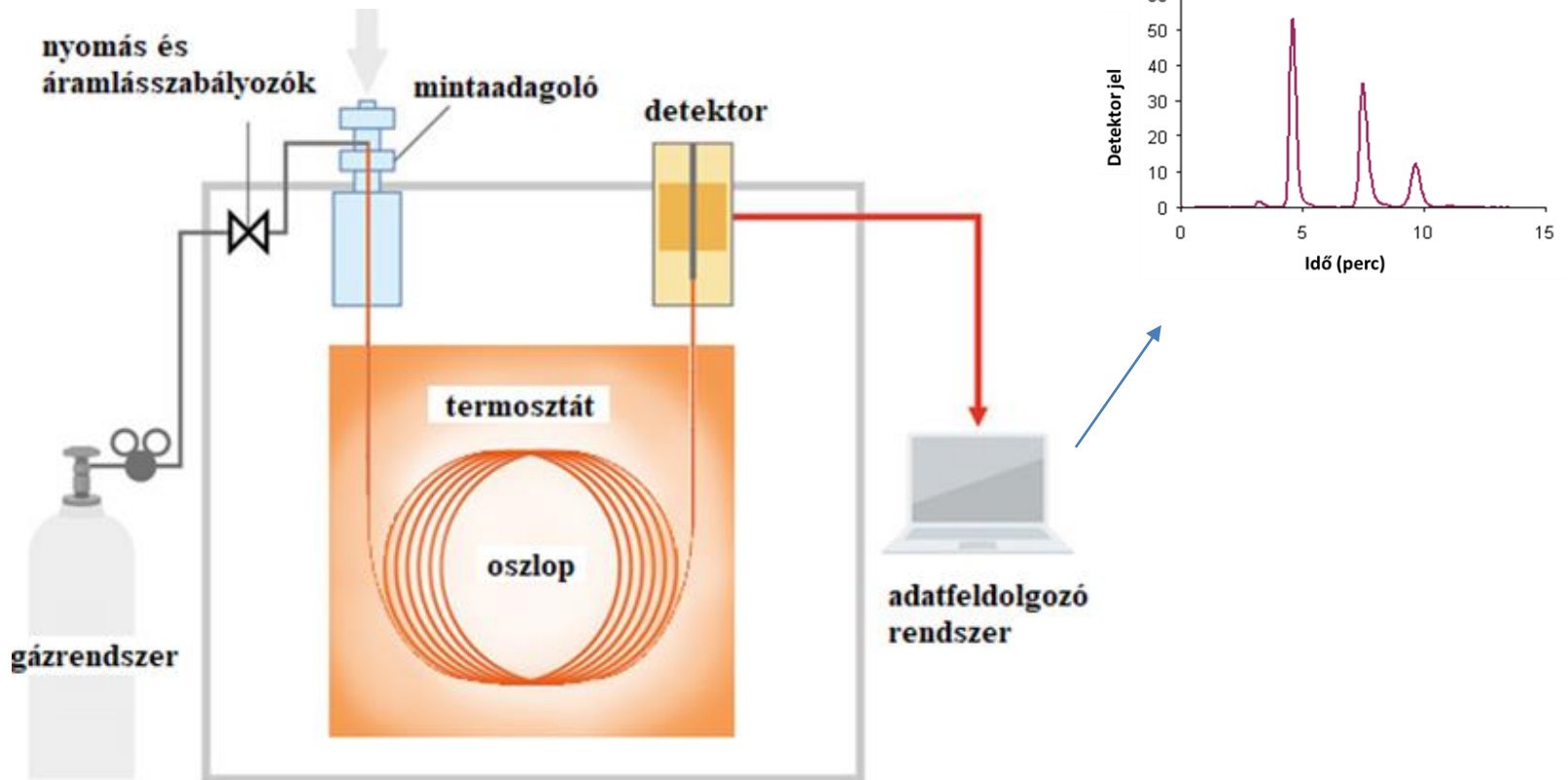
Gyógyszerészeti alkalmazások

- **Illóolajok:**
  - összetételének meghatározása
  - eredetiség vizsgálata
  - eltarthatósági vizsgálatok

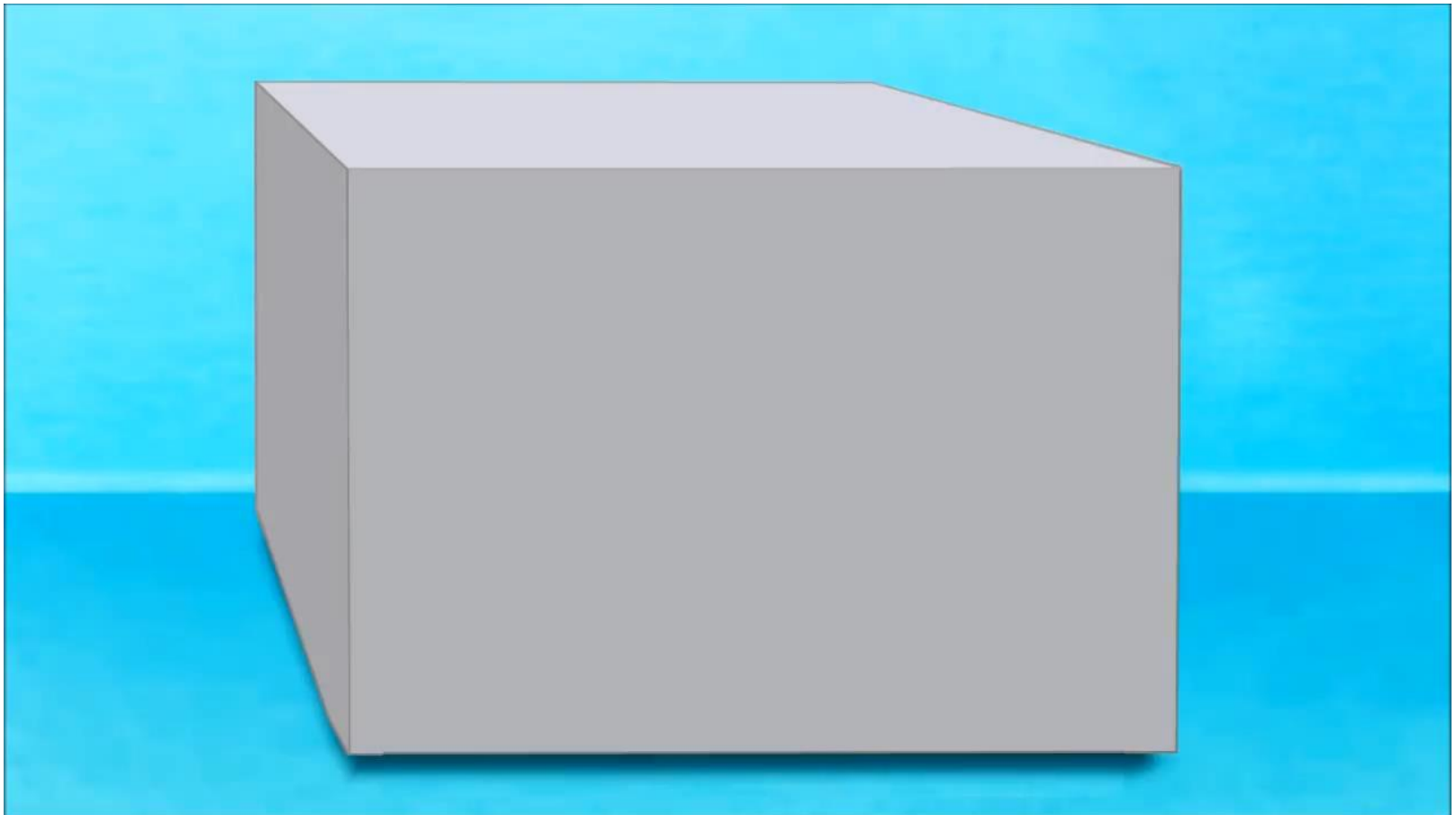
Mexikói narancsvirág illóolaja

Hogyan működik a gázkromatográf?

Hogyan működik a gázkromatográf ?

<https://www.youtube.com/watch?v=iX25exzwKhI>

Hogyan történik a komponensek elválasztása?

Column

Hogyan történik a komponensek elválasztása?

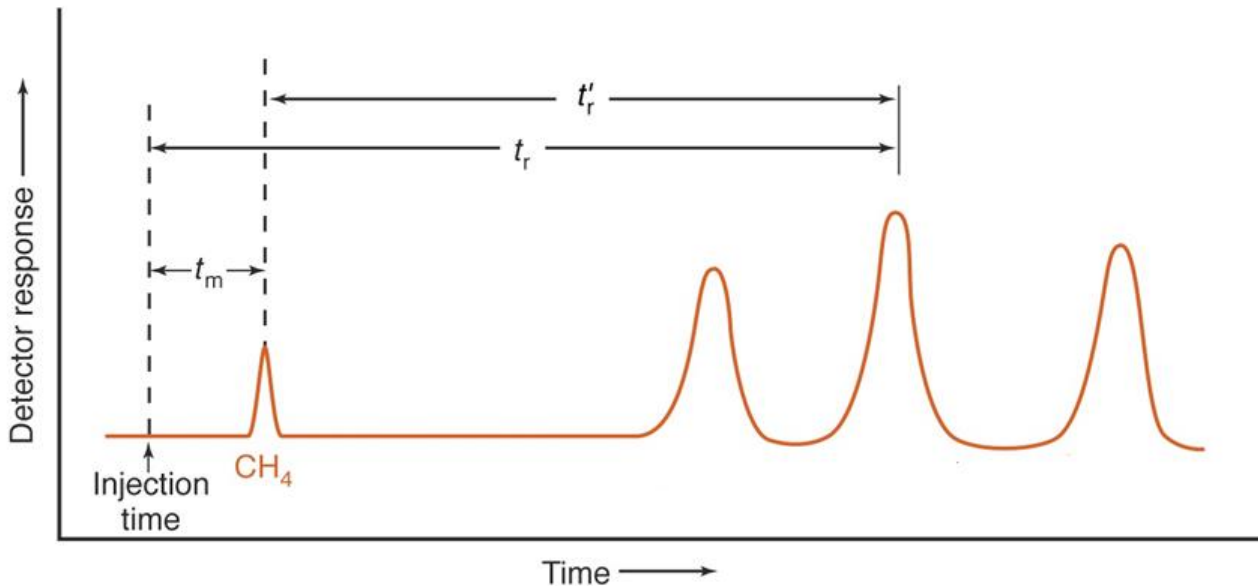
- A mintakomponensek az álló és mozgó fázis között eltérő fizikai és kémia tulajdonságuk következtében különbözőképpen oszlanak meg
- **Megoszlási egyensúlyok** sorozata játszódik (elméleti tényér-N)
- A minta és a fázisok kölcsönhatása **dinamikus**
- A minta az állófázisban nem tud mozogni, csak a mozgófázisban
- A komponensek az állófázisban töltött idő (kölcsönhatás ideje) fordított sorrendjében hagyják el a rendszert

Milyen típusú molekuláris kölcsönhatások alakulhatnak ki?

- Reverzibilisek
- Gyenge kötések (diszperziós (68-80%), indukciós, H-híd)
- Hasonló polaritású partnerek közötti kölcsönhatás vezet eredményre

Milyen információ nyerhető a kromatogramból?

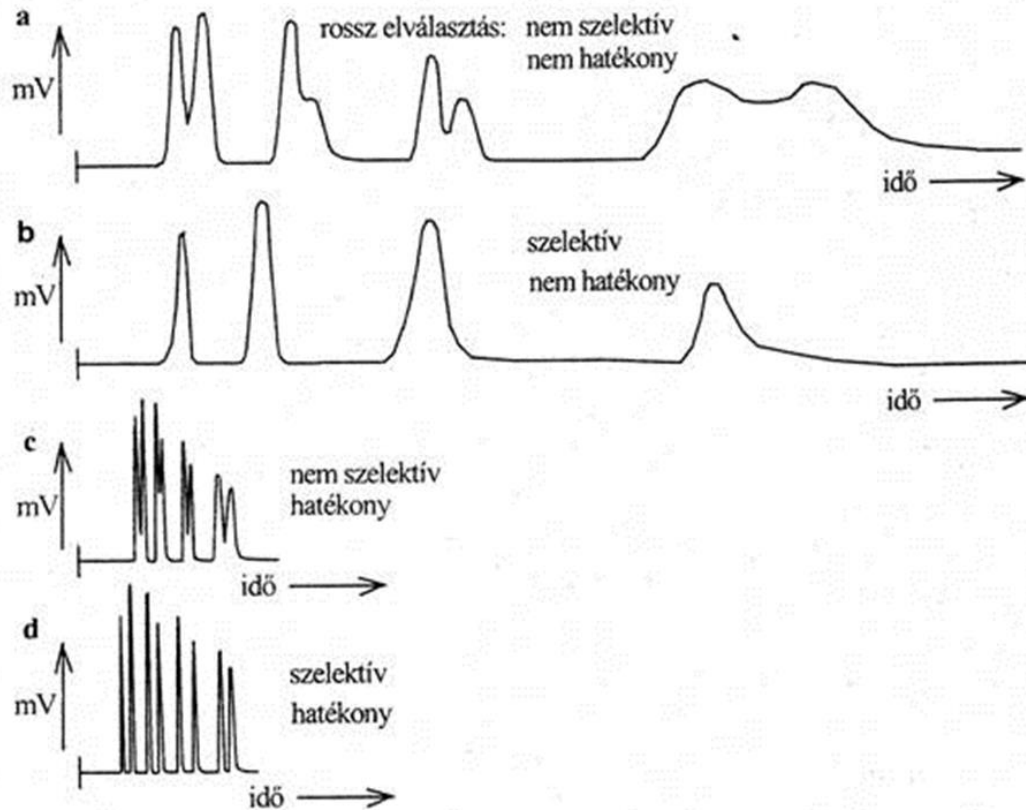

Retenciós idő → **minőségi** (kvalitatív) információ → komponensek azonosítása

Csúcs alatti terület → **mennyiségi** (kvantitatív) információ

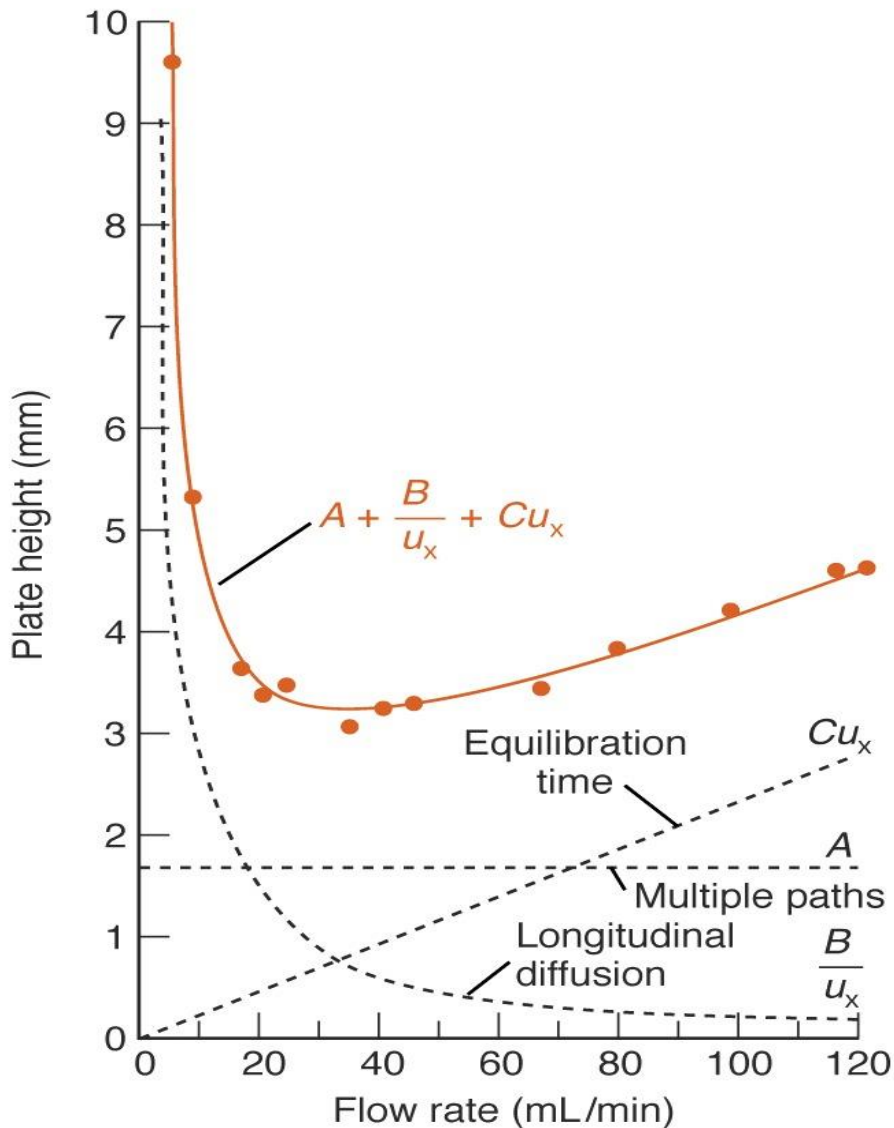
Fogalmak: holtidő, retenciós idő, korrigált retenciós idő, csúcshélesség

Elválasztás célja: hatásosság és szelektivitás

Fogalmak: szelektivitás, felbontás, csúcsszélesedés

Csúcsszélesedés -van Deemter-egyenlet

Ahol
 A: geometriát
 B: diffúziót
 C: anyagátadást
 veszi figyelembe

$$H = A + \frac{B}{u} + C \cdot u$$

A B/u tag fontosabb a gázkromatográfiában, mint más kromatográfiás eljárásokban, mivel a gázokban a diffúzió sebessége jóval nagyobb, mint a folyadékokban, következésképpen a $H(u)$ görbe minimuma jóval szélesebb, jelent ez adott tartományban az u -nak nincs olyan nagy hatása az elválasztásra..

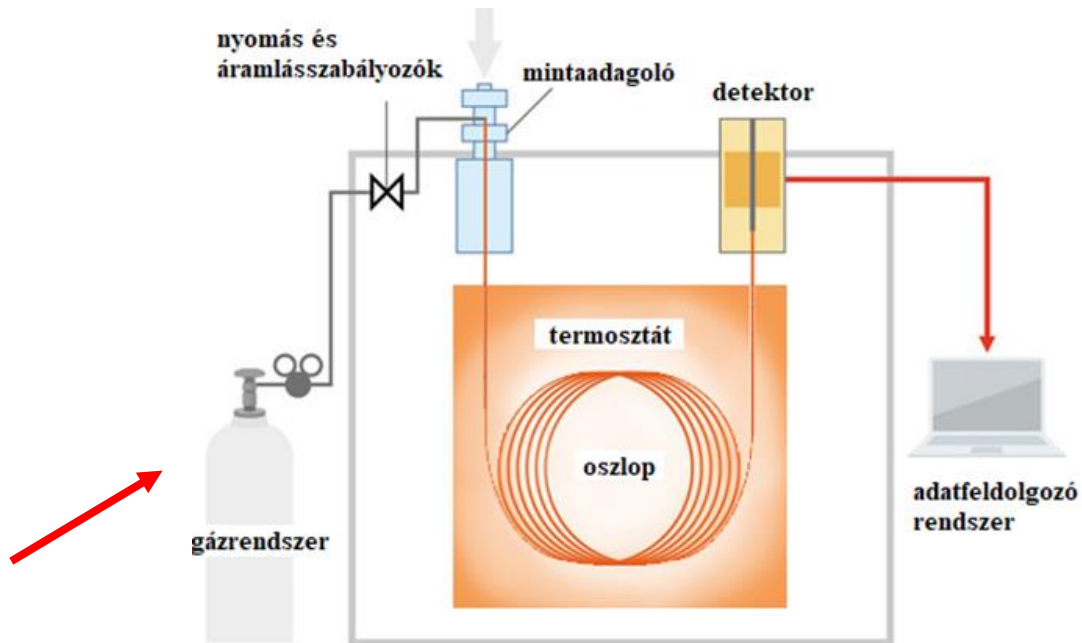
Gázkromatográf főbb részei

1: Mozgófázis, **2:** Nyomás szabályozó, **3:** Injektor, **4:** Kályha és oszlop, **5:** Detektor, **6:** Adatfeldolgozó

Gázrendszer

- **Feladata:** a mozgófázis és detektor gázok tárolása, megfelelő nyomással az oszlopra /detektorba juttatása

Mozgó fázis (vivőgáz)

- **Inert gáz** (He, N₂, H₂)
  - nem lép kölcsönhatásba a mintával
- Nagy nyomású acél vagy alumínium palackokban (max. 200 bar) vagy gázgenerátorokban
  - Nyomás csökkentővel szabályozzuk (1-7 bar)
- Nagy tisztaságú gázokat kell használni
- A detektor típusa befolyásolja a vivőgáz választást

gázpalackok

generátorok

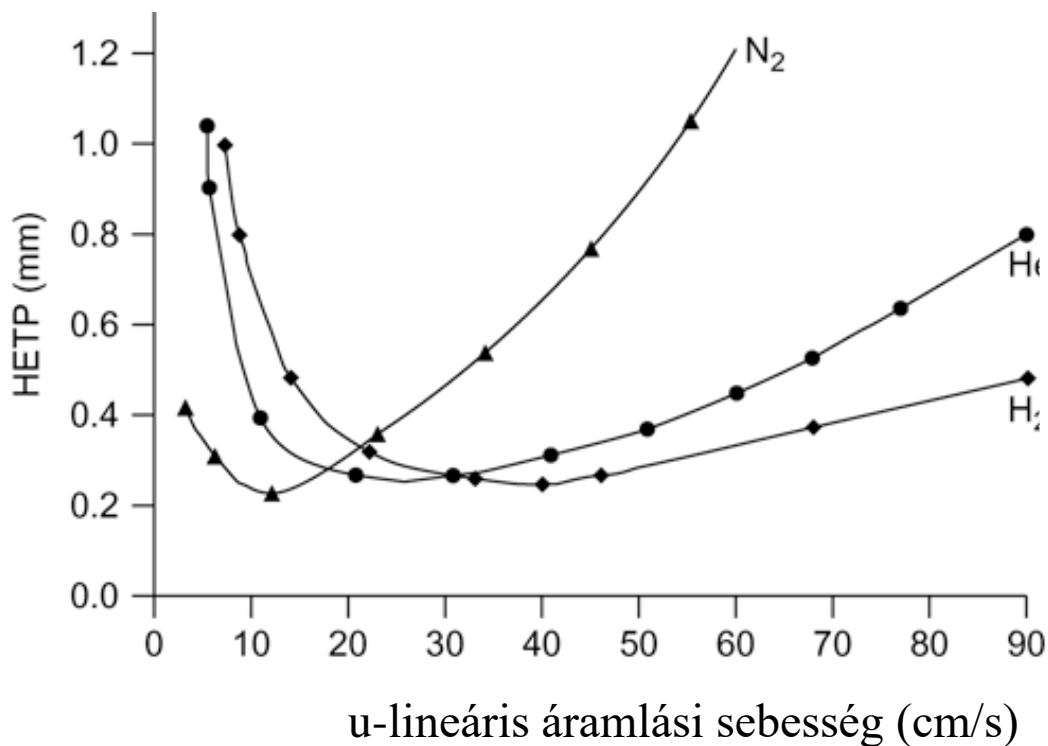
Nyomás szabályozó (reduktor)

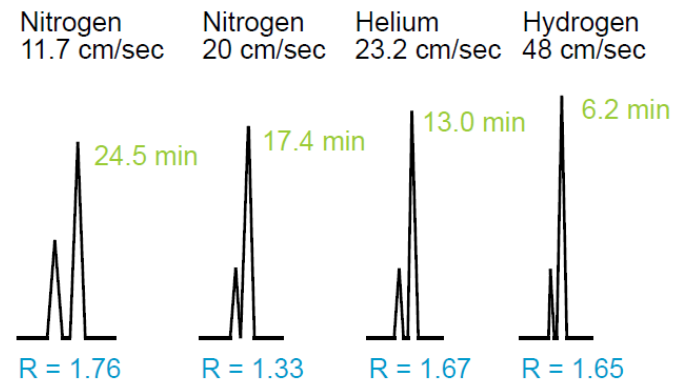
1: Membrán szelep → gázpalack nyomása

2: Tűszelep → csökkentett gáz nyomása

Különböző mozgófázisok optimális áramlási sebessége

Felbontás (R) vs. lineáris áramlási sebesség

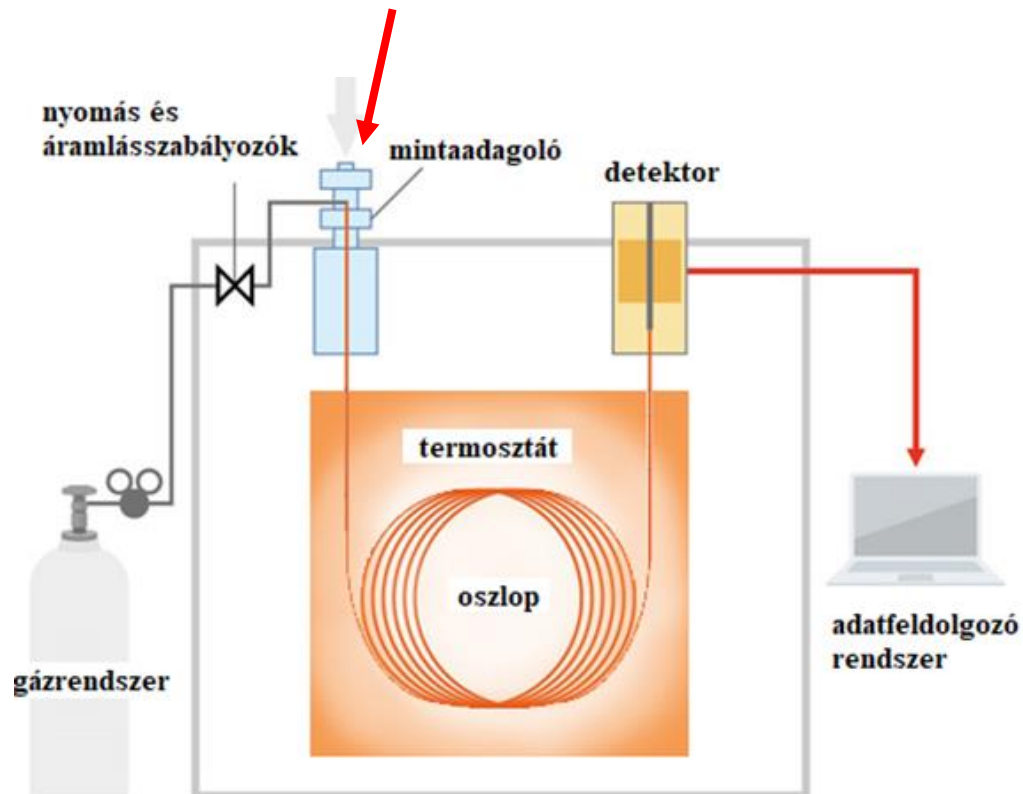

A gáz típusa és áramlási sebessége befolyásolja az elválasztást (egyres gázoknál más az ideális áramlási sebesség)

Mintabevitel (injektálás)

- **Feladata** a mintát gyorsan, reprodukálható módon, keskeny gőzdugó formájában az oszlopra juttatni

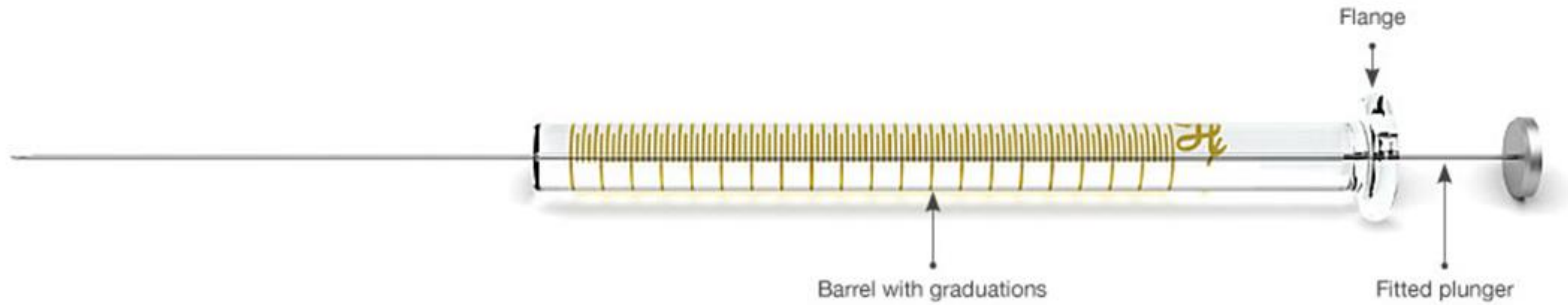

Különböző mintabemérési technikák

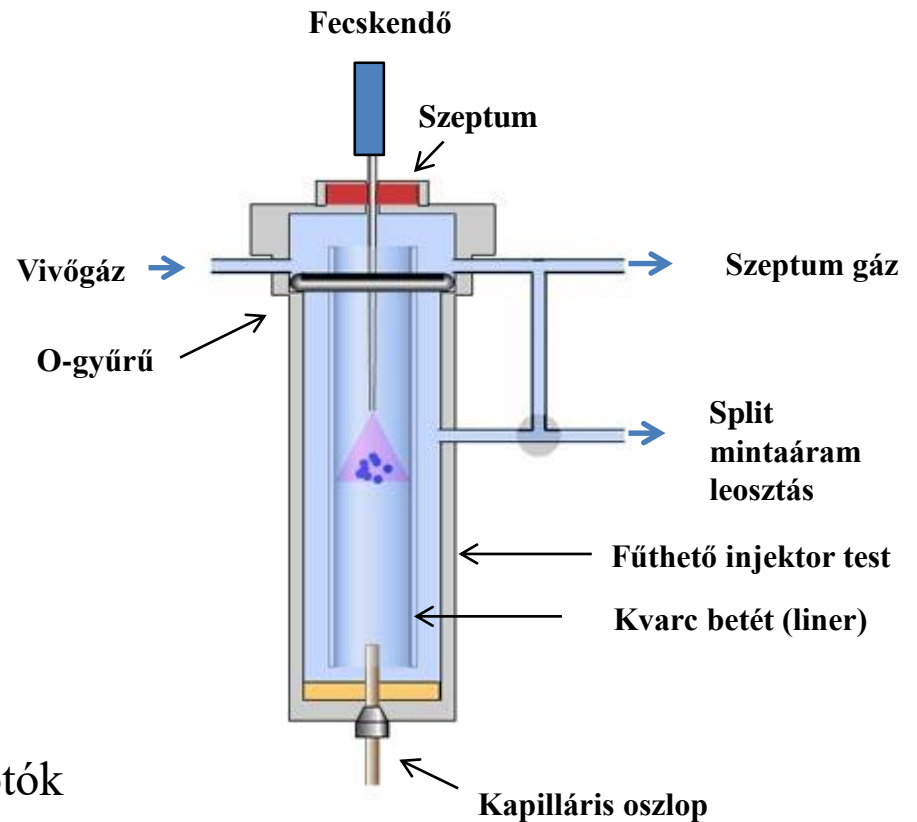
- **Oldószer mentes:**
  - Gőztéranalízis (headspace)
- **Oldószeres:**
  - Mintaáram megosztásos mintabemérés (split-splitless)
  - Programozható hőmérsékletű mintabemérés (PTV)
  - (Cold on-column mintabemérés (COC))

A mintabejuttatás módja és a minta mennyisége befolyásolja az elválasztást

Folyadék minta injektálása

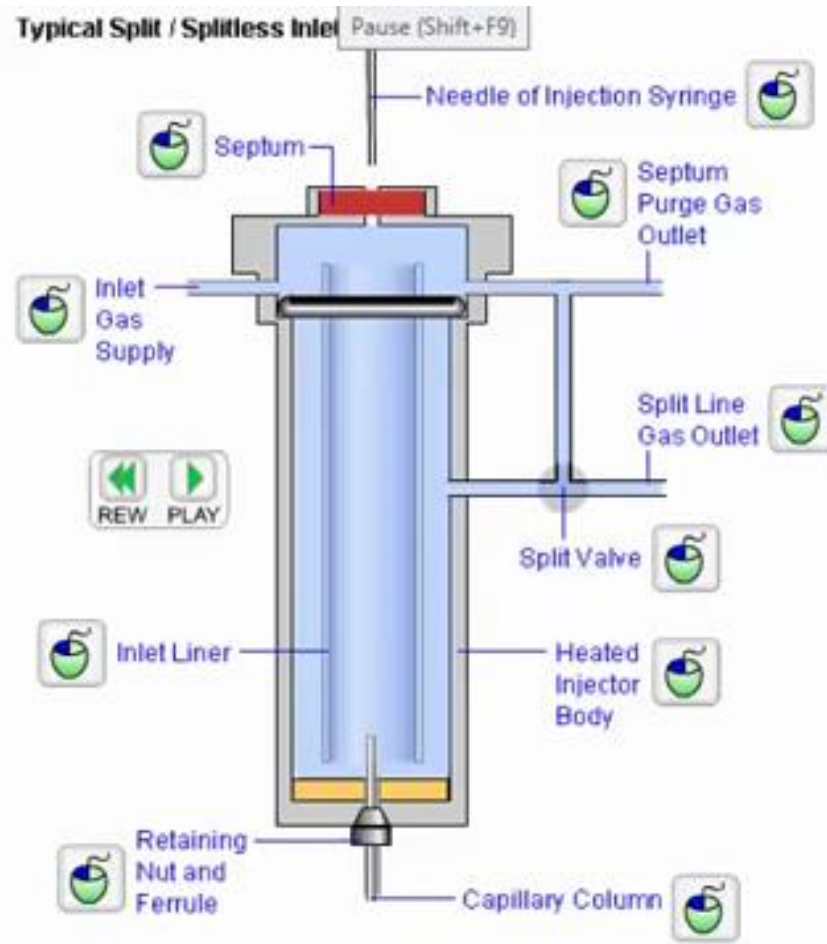

Mintaáram megosztásos mintabemérő / split-splitless injektor (folyadékminták)

- 2 injektálási mód lehetséges az alkotók koncentrációjától függően:
  - **Split** (mintaáram elosztással): $10 \text{ ug/ml} <$
  - **Splitless** (mintaáram elosztás nélkül)

Split-splitless mintabemérés

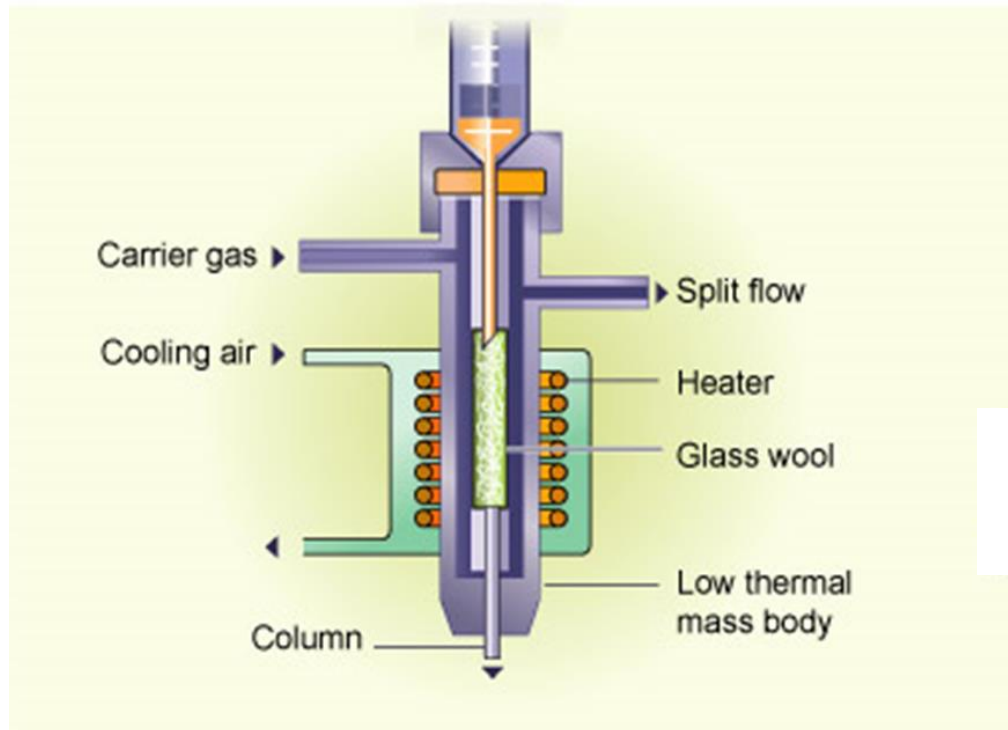

Split-splitless injektálás

Videó

<https://www.restek.com/en/video-library/split-vs-splitless-injection/>

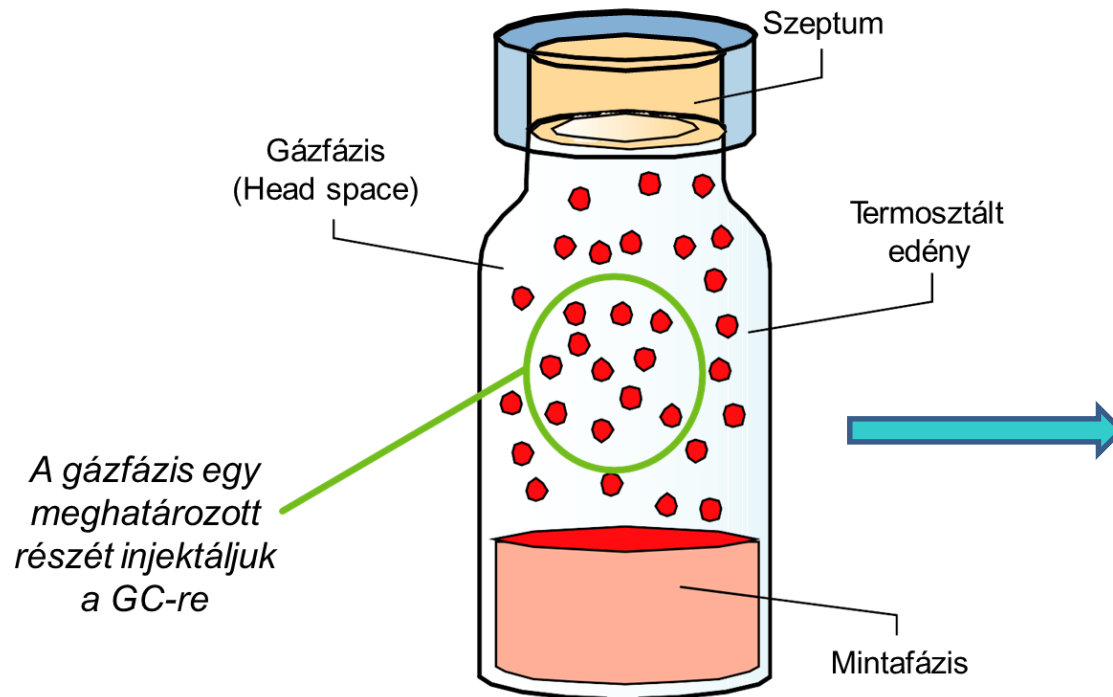
Programozott hőmérsékletű elpárolgató / PTV (folyadékminták)

- A mintabemérő hőmérséklete változtatható a mintabemérés alatt → széles forráspont tartományú mintakomponensek injektálása optimálisabban megvalósítható

Gőztéranalízis / Headspace (folyadék és szilárd minták illó alkotóinak kinyerése)

Gázextrakció alapja

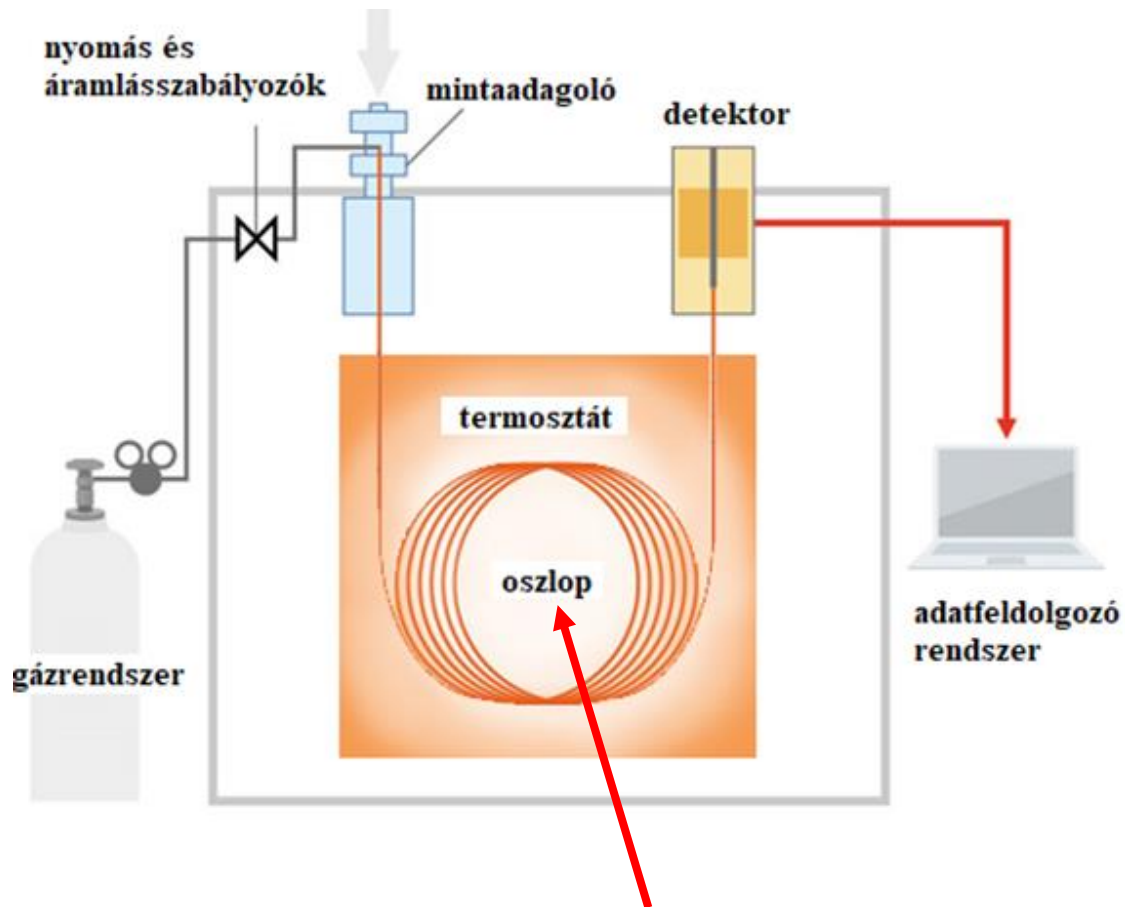

A minta és a gázfázis között a zárt rendszerben véges idő alatt egyensúly alakul ki

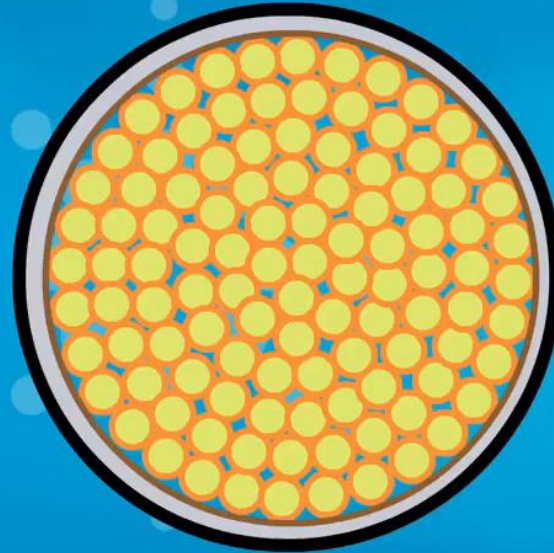
Oszlop (Kolonna)

- **Feladata:** az állófázist tartalmazza, az oszlopban történik a komponensek elválasztása

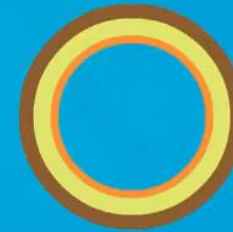

Gc oszlopok

Packed

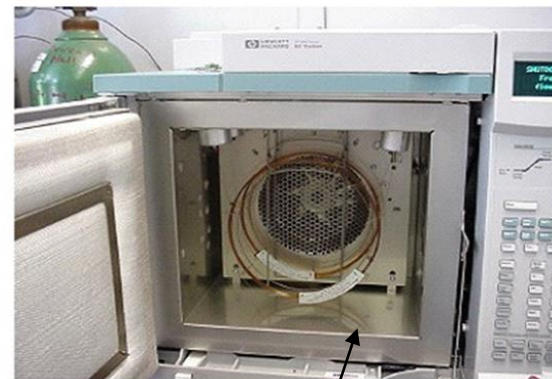
Capillary

GC oszlopok

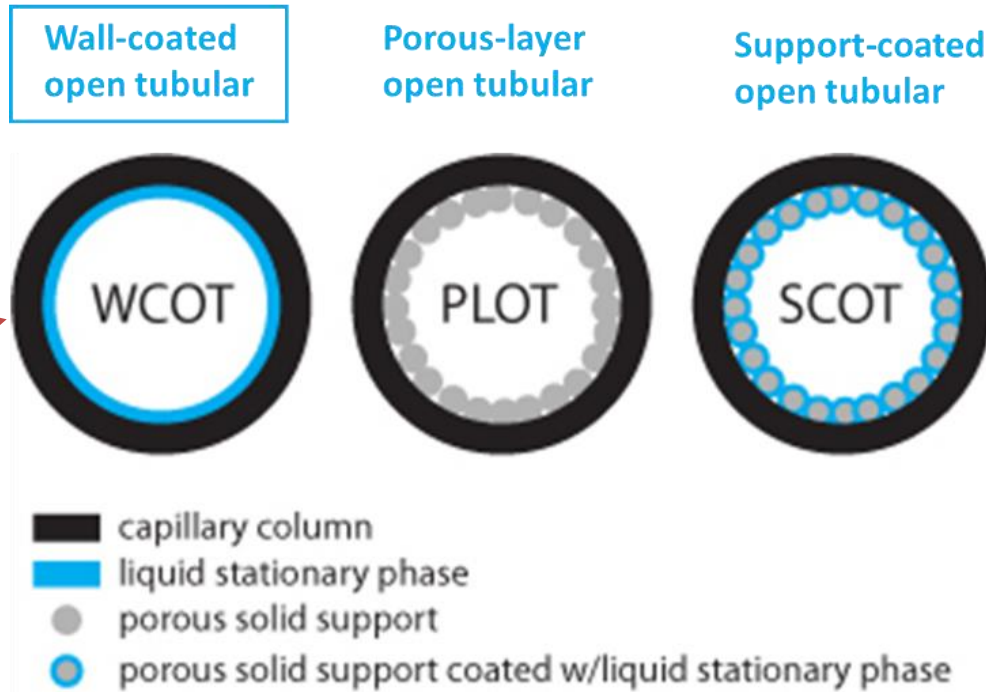

	Töltött oszlop	Kapilláris oszlop
Hossz	1,5-10 m	10-100 m
Belső átmérő (ID)	2-4 mm	0,1-0,5 mm
Oszlop anyaga	stainless steel or glass	fused silica
Injektált mintamennyiség	ml	μ l
Áramlási sebesség	25–150 mL/min	1–25 mL/min
Elméleti tányérszám	up to 12 000	up to 60 000

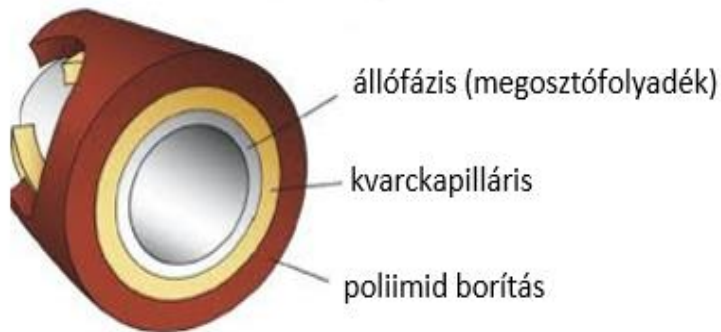

Fűthető térben található az oszlop
Termosztát vagy kályha

Kapilláris oszlopok

Leggyakoribb típus

Folyadék állófázisok (megosztófolyadékok)

Kémiaailag kötődnek (kovalens kötéssel) az oszlop belső falához

Jellemzői:

- Kis illékonyság
- Hőstabilitás
- Inert
- Az alkalmazási hőmérsékleten folyékony

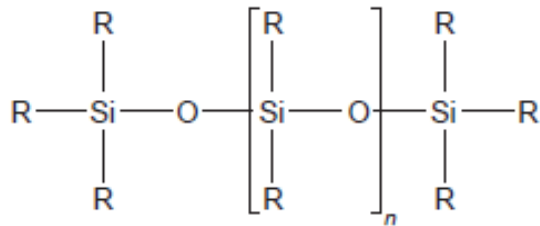
Kémiai összetétele:

- Polisziloxán vázúak
- Polietilén-glikolok
- Szénhidrogén típusúak
- Nitrilek
- Ftalátok

Compound	Structure
dimethyl silicone	$\left[\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \\ \text{Si} - \text{O} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array} \right]_n$
5% phenyl- 95% methyl silicone	$\left[\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \\ \text{Si} - \text{O} \\ \\ \text{C}_6\text{H}_5 \end{array} \right]_1 \left[\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \\ \text{Si} - \text{O} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array} \right]_9 \right]_n$
7% cyanopropyl- 7% phenyl- 86% methyl silicone	$\left[\begin{array}{c} \text{C}_3\text{H}_6 - \text{CN} \\ \\ \text{Si} - \text{O} \\ \\ \text{C}_6\text{H}_5 \end{array} \right]_1 \left[\begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \\ \text{Si} - \text{O} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array} \right]_6 \right]_n$
polyethylene-glycol	$- \left[\text{CH}_2 - \text{CH}_2 - \text{O} \right]_n$
100% cyanopropyl-silicone	$\left[\begin{array}{c} \text{C} \equiv \text{N} \\ \\ \text{C}_3\text{H}_6 \\ \\ \text{Si} - \text{O} \\ \\ \text{C}_3\text{H}_6 \\ \\ \text{C} \equiv \text{N} \end{array} \right]_n$

Folyadék állófázisok

Polidimetilsziloxán

(a)

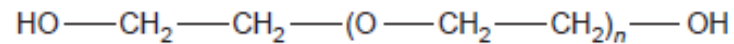
R-100% metil csoport → apoláris

R-5 % fenil

R-50% cianopropil, fluoropropil → poláris

R-királis csoport → királis vegyületek elválasztása

Polietilén glikol

(b)

poláris

Polaritás módosítható funkciós csoportok bevitelével

Folyadék állófázisok és alkalmazási területeik

Table 12.2: Selected Examples of Stationary Phases for Gas-Liquid Chromatography

stationary phase	polarity	trade name	temperature limit (°C)	representative applications
polydimethyl siloxane	slightly polar	SE-30	300–350	alkaloids, amino acid derivatives, drugs, pesticides, phenols, steroids
phenylmethyl polysiloxane (50% phenyl, 50% methyl)	moderately polar	OV-17	375	alkaloids, drugs, pesticides, polyaromatic hydrocarbons, polychlorinated biphenyls
trifluoropropylmethyl polysiloxane (50% trifluoropropyl, 50% methyl)	moderately polar	OV-210	275	alkaloids, amino acid derivatives, drugs, halogenated compounds, ketones
cyanopropylphenylmethyl polysiloxane (50% cyanopropyl, 50% phenylmethyl)	polar	OV-225	275	nitriles, pesticides, steroids
polyethylene glycol	polar	Carbowax 20M	225	aldehydes, esters, ethers, p

Oszlop paraméterek és az elválasztás

- Oszlop hossza
- Oszlop belső átmérője
- Állófázis típusa
- Állófázis vastagsága

Befolyásolja a komponensek elválasztását

Belső átmérő hatás a komponensek elválasztására

Kisebb belső átmérő, jobb felbontás

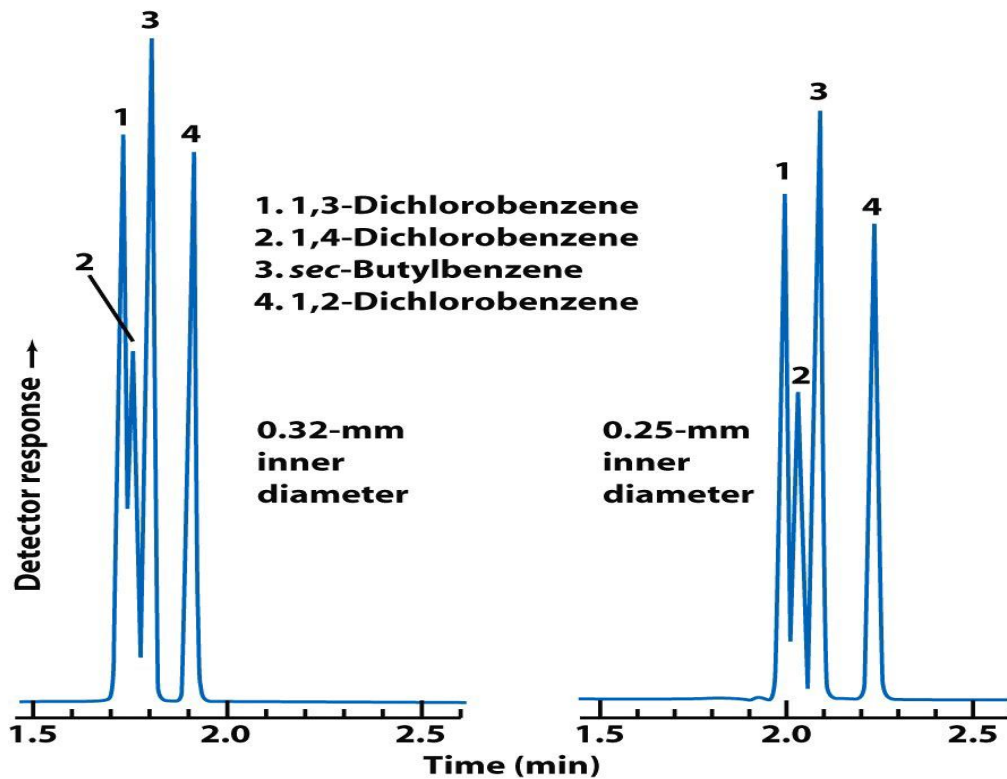

Figure 24-4
Quantitative Chemical Analysis, Seventh Edition
© 2007 W. H. Freeman and Company

Oszlop hosszának hatása a komponensek elválasztására

Hosszabb oszlop, jobb felbontás

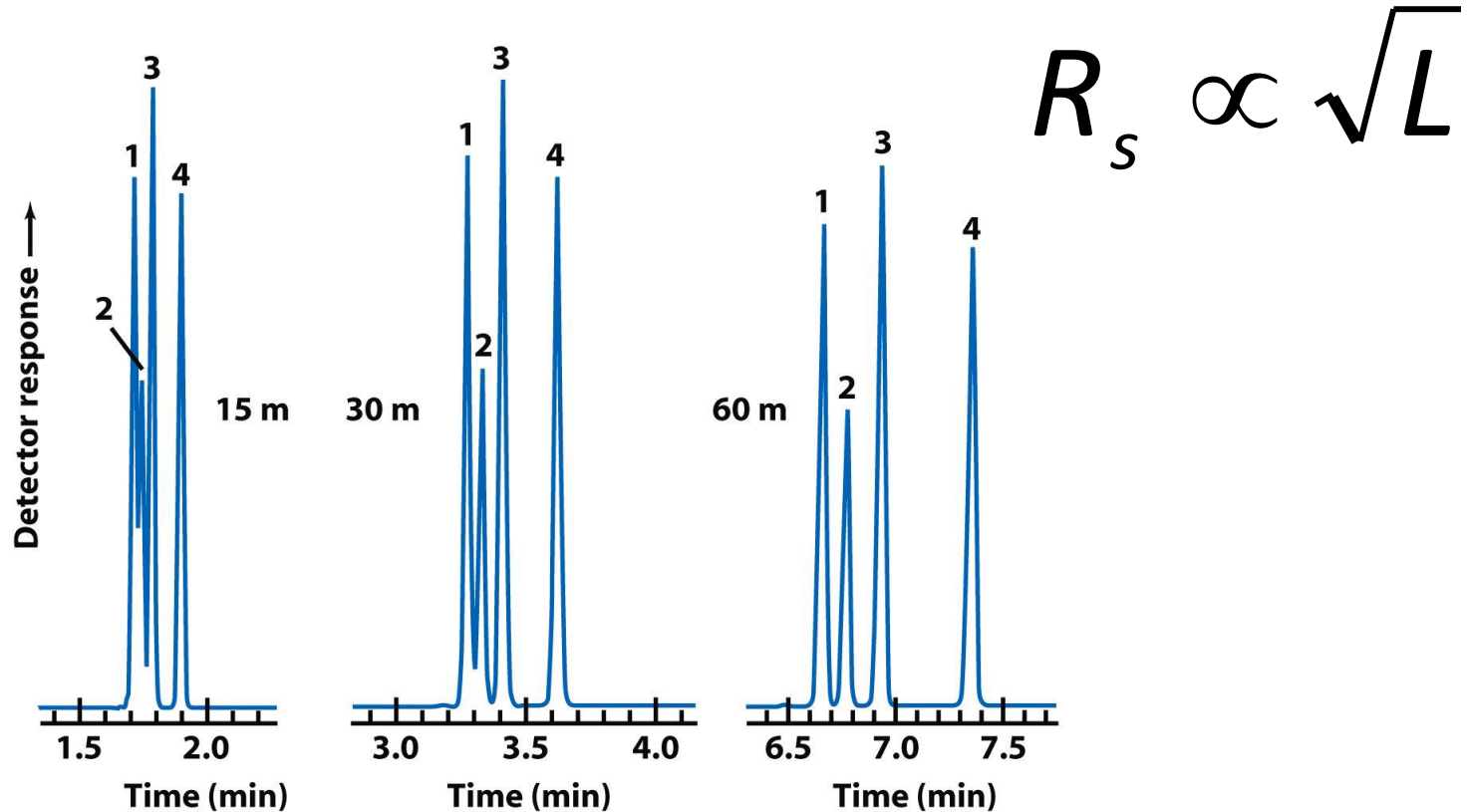

Figure 24-5
Quantitative Chemical Analysis, Seventh Edition
© 2007 W. H. Freeman and Company

Állófázis vastagságának hatása a komponensek elválasztására

Illékony komponensek elválasztása esetén vastagabb állófázison jobb felbontás érhető el.

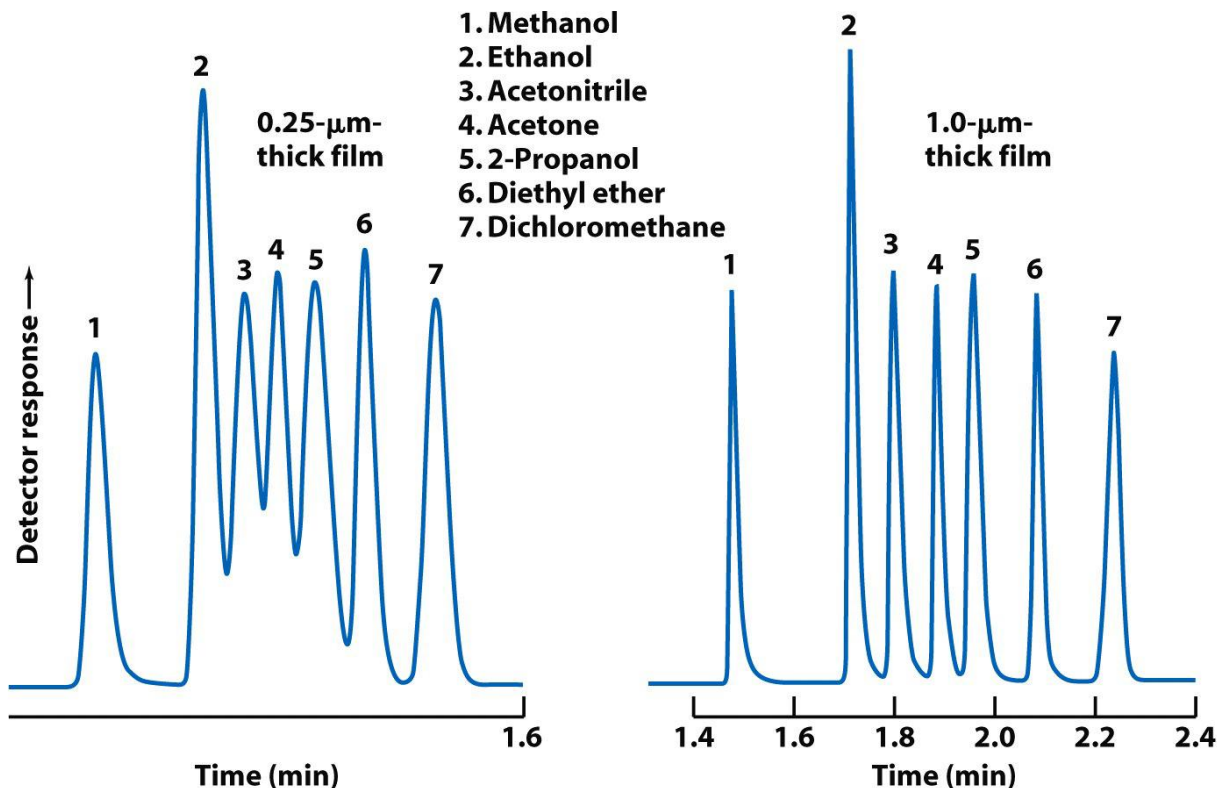

Figure 24-6
Quantitative Chemical Analysis, Seventh Edition
© 2007 W. H. Freeman and Company

Állófázis típusa és az elválasztás

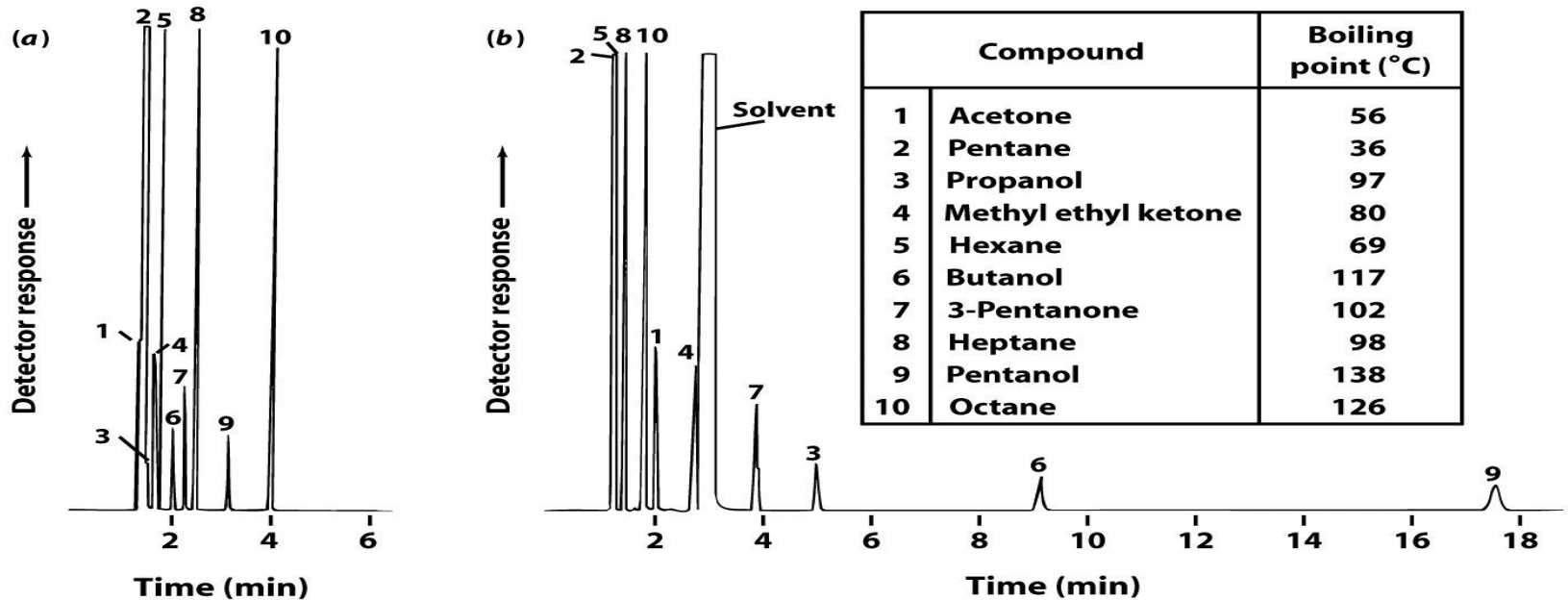

Figure 24-9
 Quantitative Chemical Analysis, Seventh Edition
 © 2007 W. H. Freeman and Company

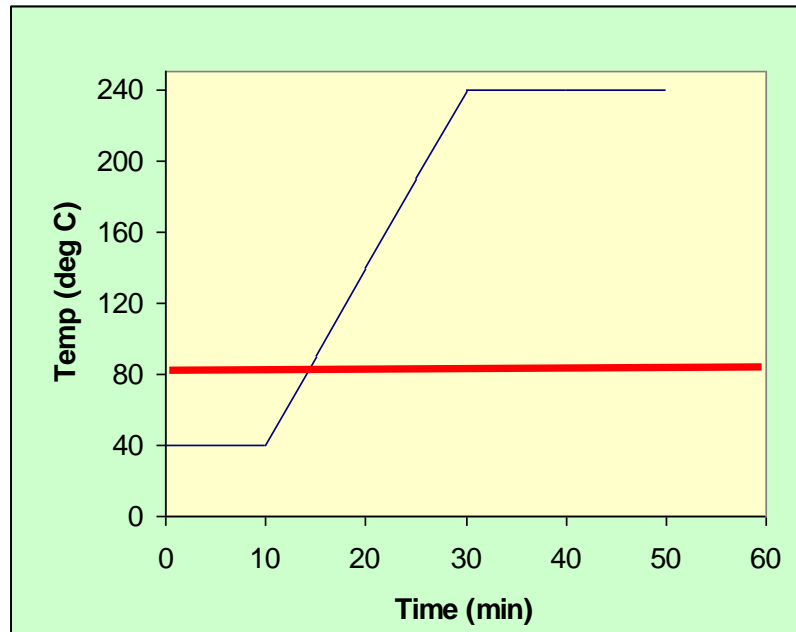
Apoláris állófázis: esetén a komponensek sorrendet a forráspont határozza meg

Poláris állófázis: a komponensek sorrendjét az oldott anyag és az állófázis kölcsönhatása határozza meg.

Apoláris vegyületek könnyebben elválaszthatók apoláris fázison.

Oszlop hőmérséklete

Hőmérséklet változtatása → retenciós idők változása

Izoterm (piros vonal),

-a hőmérséklet állandó az analízis teljes időtartama alatt

Hőmérsékleti program (fekete vonal)

-a hőmérséklet egy megadott program szerint változik

*kiindulási hőmérséklet

*felfűtési sebesség

*végső hőmérséklet

Izoterm vs hőmérsékleti program

A. Izoterm

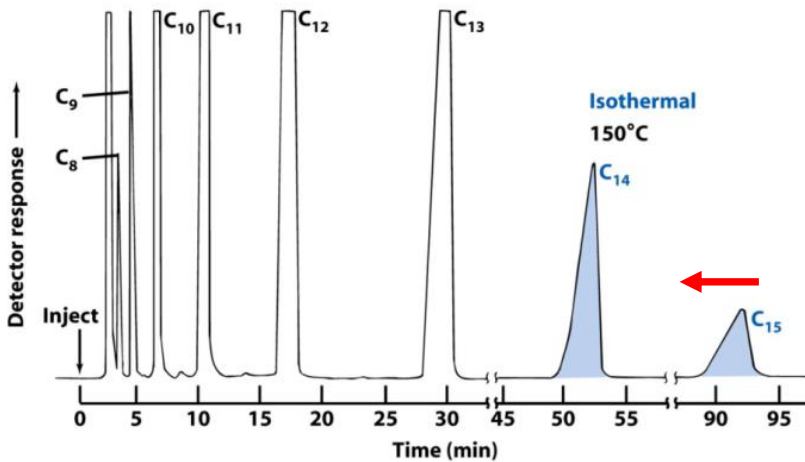

Figure 24-10a
Quantitative Chemical Analysis, Seventh Edition
© 2007 W. H. Freeman and Company

B. Hőmérsékleti program

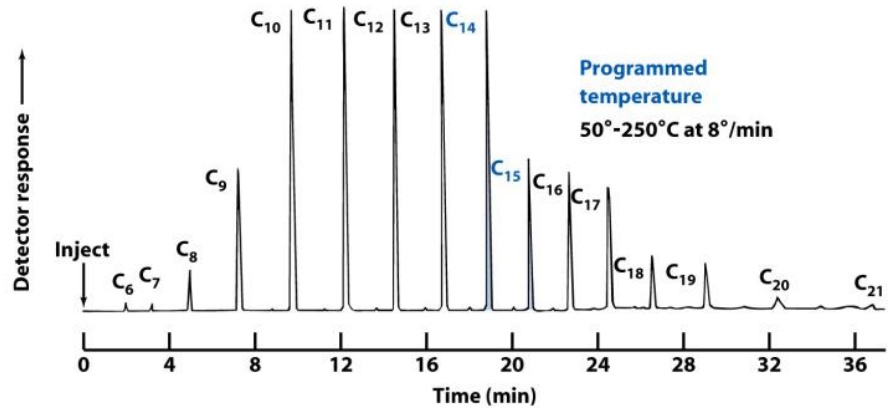

Figure 24-10b
Quantitative Chemical Analysis, Seventh Edition
© 2007 W. H. Freeman and Company

- Nehéz megtalálni az ideális hőmérsékletet
- Túl hosszú analízis idő
- Akkor alkalmazható, ha szűk a komponensek forráspont tartománya

Elválasztást befolyásoló tényezők

- Az oszlop átmérője, hossza
- Állófázis vastagsága, egyenletessége, minősége
- A vivőgáz minősége és sebessége
- Mintabejuttatás módja
- Minta mennyisége
- A hőmérséklet

Detektorok

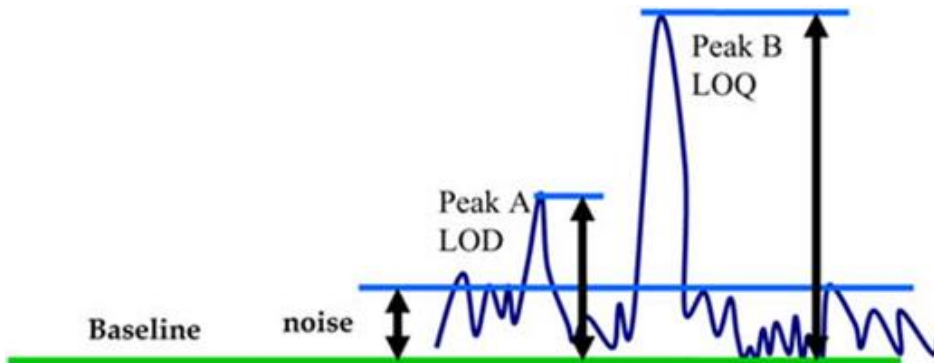
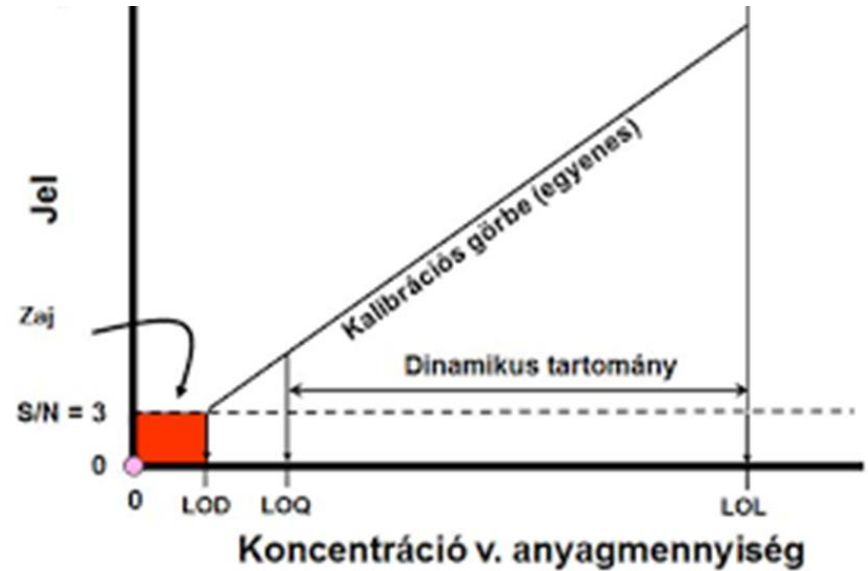
- **Feladata:** a kolonnából kilépő vívőgázáramban megjelenő komponensek folyamatos, gyors és érzékeny észlelése, az anyagmennyiséggel, vagy a koncentrációval arányos jel szolgáltatása.

Detektálás jellegzetességei

LOD: limit of detection
LOQ: limit of quantitation

Lináris tartomány

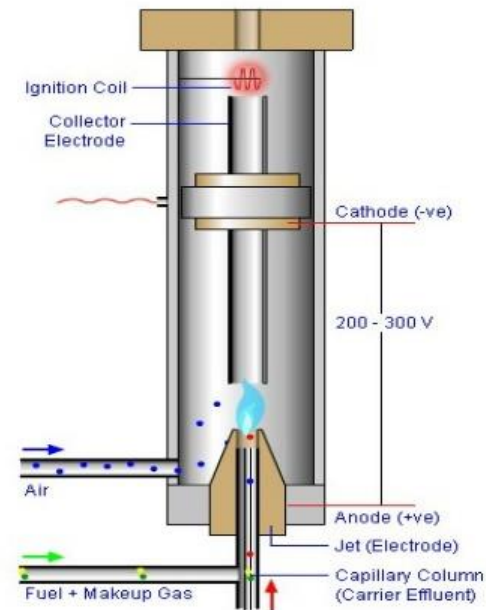
Főbb GC detektorok

- **Lángionizációs detektor (FID) → tömegáram érzékeny**
- **Hővezetőképességi detektor (TCD) → koncentráció érzékeny**
- **Elektron befogási detektor (ECD) → koncentráció érzékeny**
- **Lángfotometriás detektor (FPD) → tömegáram érzékeny**
- **Fotoionizációs detektor (PID) → koncentráció érzékeny**
- **Nitrogén-foszfor detektor (NPD)**
- **Atomemissziós detektor (AED)**
- **Hélium ionizációs detektor/Argon ionizációs detektor**
- **Kemilumineszcens detektor**
- **Molekulaszelektív detektor (MSD)**

Lángionizációs detektor (FID)

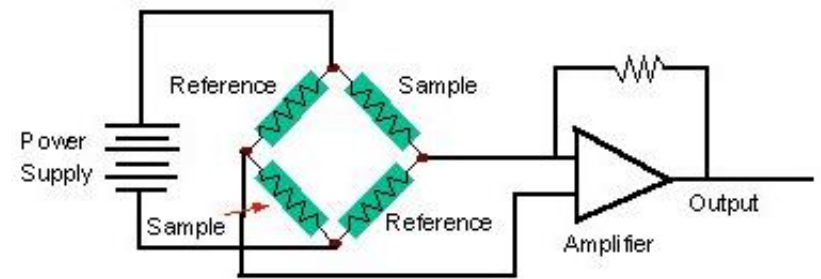
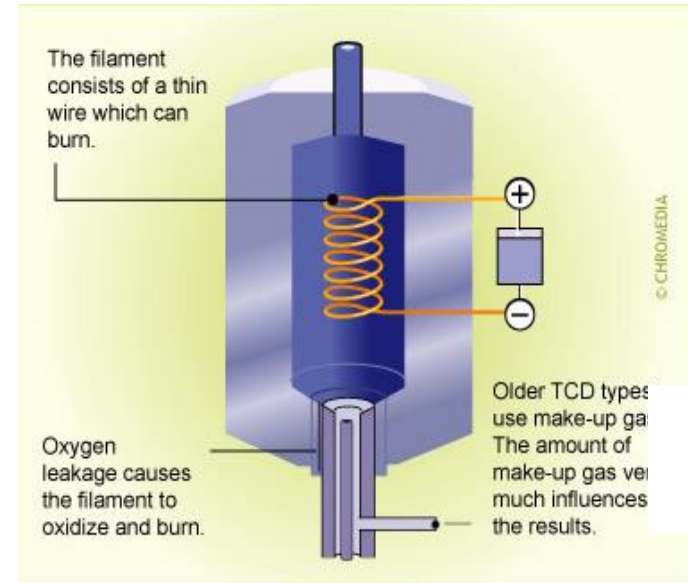
Széles körben alkalmazott detektor

- **H₂/levegő gáz-eleggyel táplált láng, amely fölé elektród párt kapcsolnak**
- **Az égés során a lángba bejutó szerves anyag átalakul:**
  1. Pirolízis: $C_nH_m \rightarrow n CH. + (m-n) H.$
  2. Oxidáció: $n CH. + n O. \rightarrow n CHO.$
  3. Ionizáció: $n CHO. \rightarrow n CHO^+ + n e^-$
- **Az ionok és e⁻ képződése gyenge áramot indukál, amely erősítés után mérhető és a komponens tömegáramával (C atomszámával) arányos jelet szolgáltat.**

Hővezetőképességi detektor (TCD)

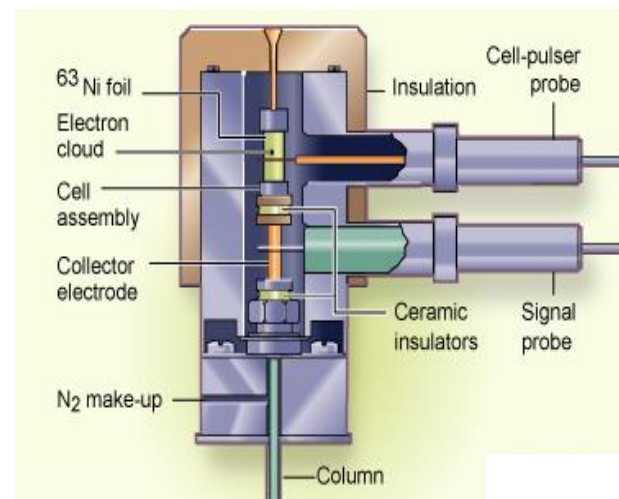
- Érzékelője egy **kis térfogatú cellában** elhelyezkedő **elektromosan fűtött wolfrámszál** (lehet nikkel vagy platina is) → Hőmérséklete a körülötte áramló gáz **hővezetőképességétől** függ
- **A fűtött szál ellenállása fordítottan arányos a hőmérsékletével**
- Tiszta vivőgáz áramlásakor adott **ellenállást** mér a műszer
- Ha minta jut a detektorba, **változik a hővezetőképesség, változik a fűtött szál T-je, változik az ellenállás és a detektor jel**
- **Nagy hővezetőképességű vivőgáz (H₂, He).**

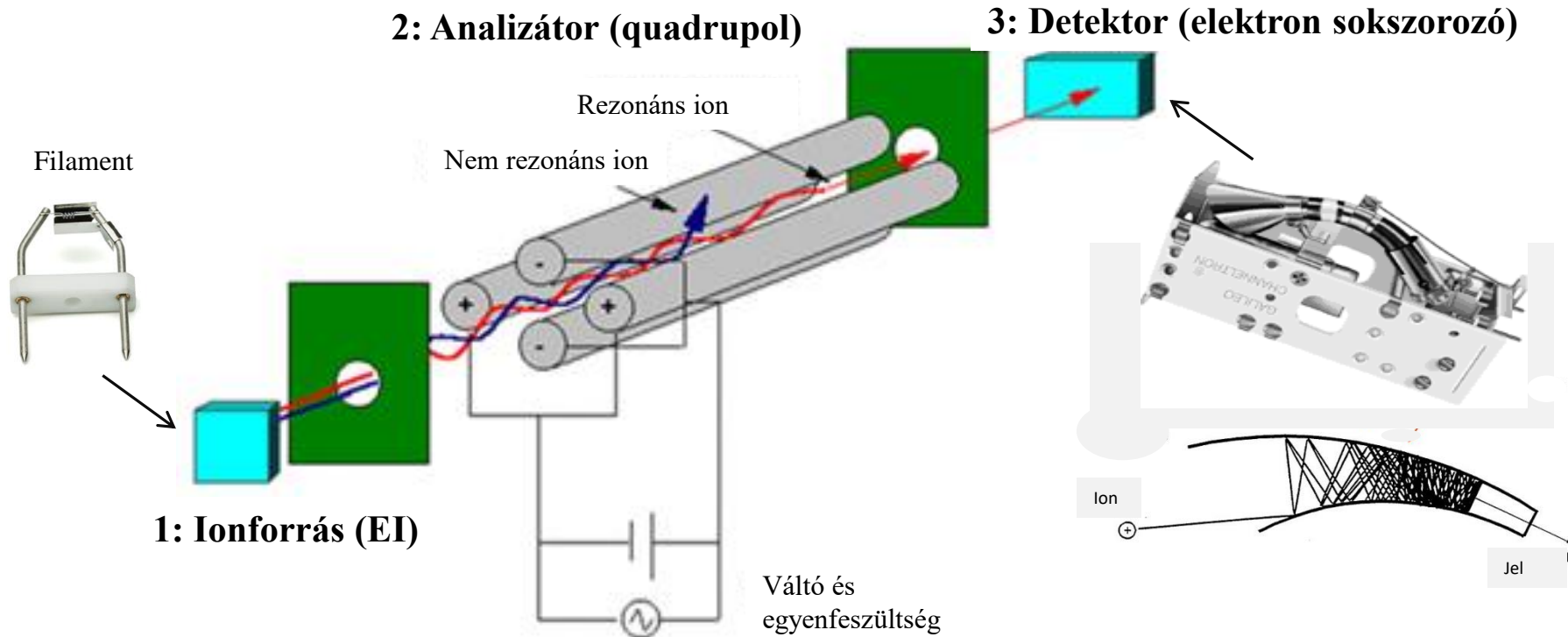
Elektron befogási detektor (ECD)

Specifikus ionszelektív detektor, amely a halogéntartalmú (F, Cl, Br) növényvédő- és rovarirtószer maradványok meghatározásában nélkülözhetetlen.

- Negatív pólus: **^{63}Ni természetes β -sugárzó izotópot** tartalmazó fólia az elektródba építve = sugárforrás.
- Pozitív pólus: **kollektor elektród**, amelynek irányába haladnak az e^- -ok. Az így létrejött polarizációs feszültség csak néhány volt (1-10V) → 10-12 A állandó alap ionáramot hoz létre.
- Ha **nagy elektronegativitású elemeket** (F, Cl, Br) tartalmazó molekulák jutnak a detektorba → abszorbeálják az e^- -okat → alap ionáram csökken
- Leggyakrabban **N_2 vivőgázzal** használják

Tömegspektrométer detektor (Gázkromatográfia-tömegspektrometria-GCMS)

Minőségi analízis

Komponens csúcsok azonosítása a retenciós idők alapján.

- Összehasonlítás előzőleg mért, ismert anyagok retenciós idejével
- Relatív retenció alkalmazása
- Addíció
- **Retenciós indexek (Kováts-féle retenciós index)**
- Tömegspektrométer

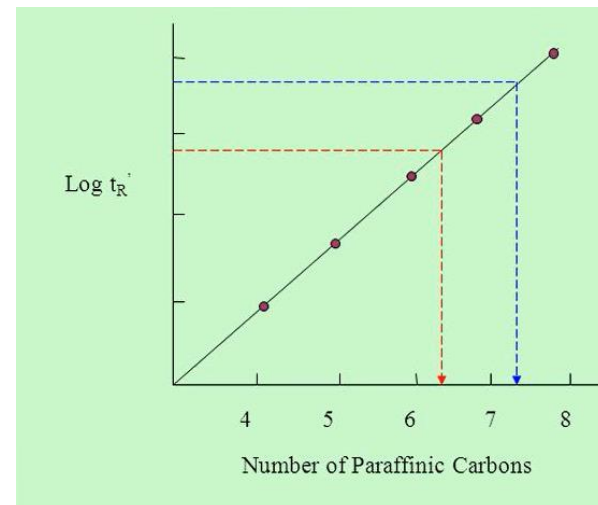
Kováts-féle retenciós index

- Normál alkánok homológ sorát használja
- Lináris összefüggés van a redukált retenciós idők logaritmusa és a C atom szám között
- A normál alkánok retenciós indexe a C atom szám 100X-a

Kováts Ervin

$$I_x = 200 * \frac{\lg t_{R'_x} - \lg t_{R'_n}}{\lg t_{R'_{n+2}} - \lg t_{R'_n}} + 100n$$

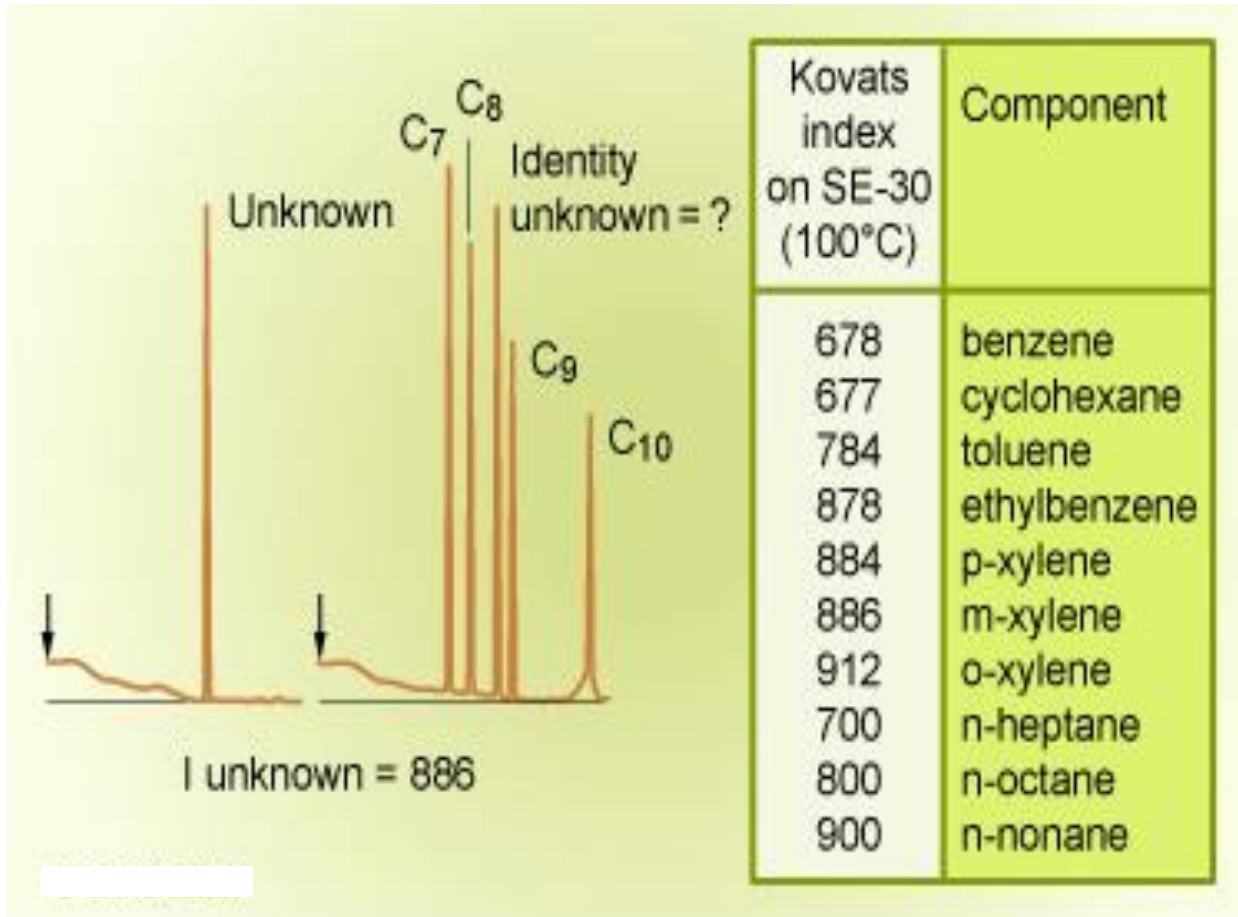
I_x-ismeretlen komponens retenciós indexe

$t_{R'_{n+2}} > t_{R'_x}$ (ismeretlen) $> t_{R'_n}$

n-páros szénatomszámú parafin szénatomszáma

Kováts-féle retenciósi index

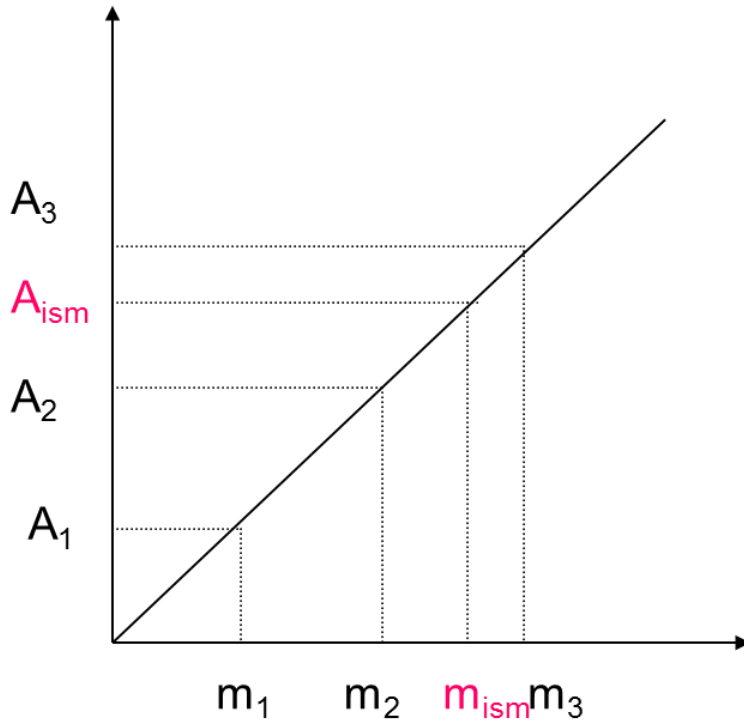
Mennyiségi analízis

A komponensek csúcsterületeihez keressük az anyagmennyiséget.

A csúcsterület meghatározása integrálással (elektronikus integrátorokkal) történik.

- Kalibrációs módszer
- Addíciós módszer
- Belső standard módszer

Kalibrációs módszer

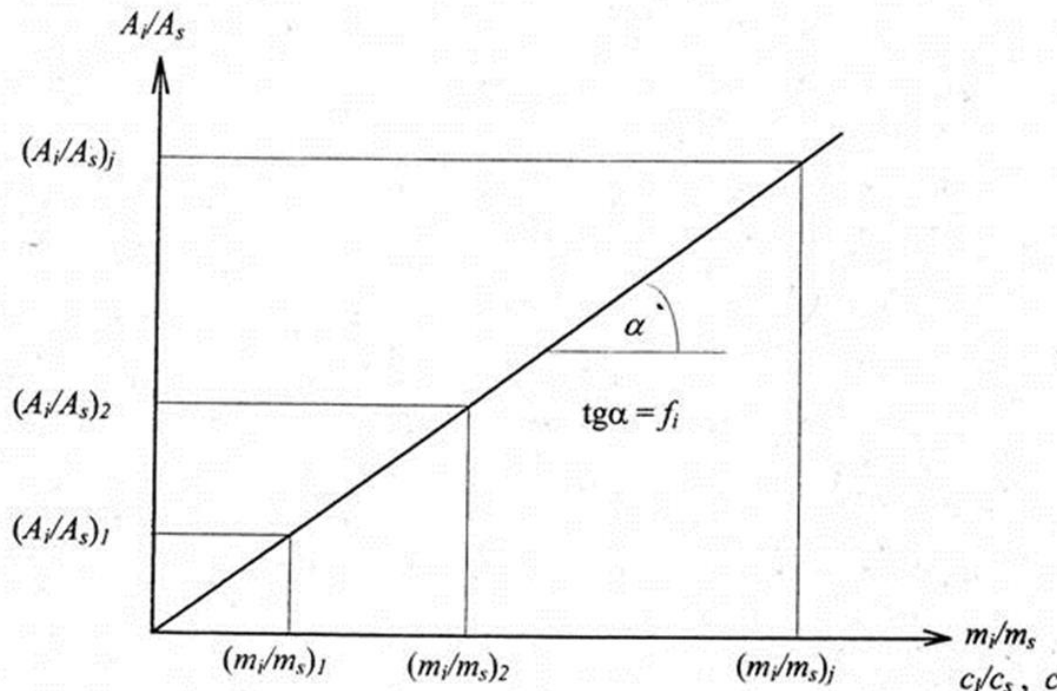
Különböző ismert koncentrációjú (tömegű) oldat kromatográfias csúcs alatti területét mérjük, majd ezek felhasználásával kalibrációs egyenest készítünk, melynek iránytangense az érzékenység.

A kalibrációs görbe felvétele után az ismeretlen koncentrációja (tömege) a görbéről visszaolvasva meghatározható.

Belső standard módszer

A belső standard (IS) jellemzői:

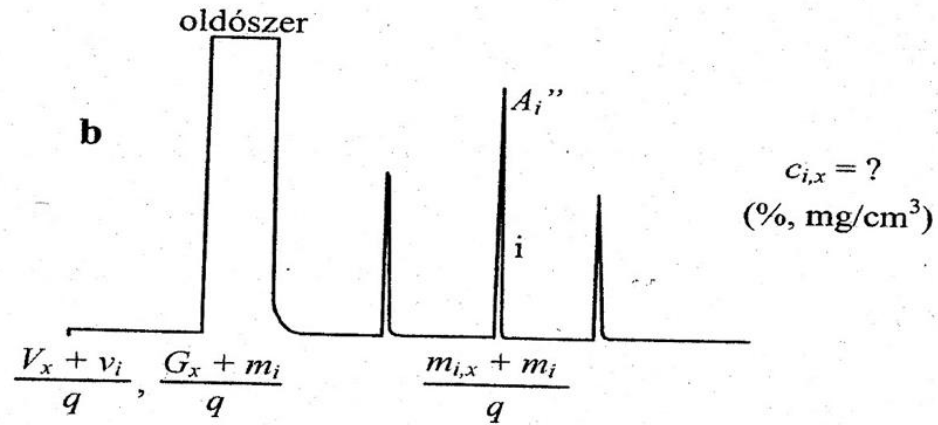
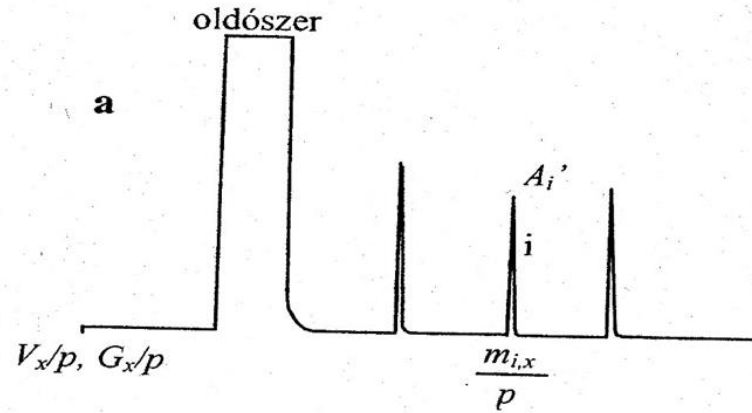
- Kémiai és fizikai tulajdonsága hasonló a mérendő komponenssel
- Eredetileg nincs jelen a mintában
- A mintaelőkészítés elején adjuk a mintához
- Többpontos kalibráció esetén a mennyisége mindig ugyanannyi az egyes szinteken

Relatív érzékenység:

$$f = A_i/A_s \cdot m_s/m_i$$

Addíciós módszer

Mintaelőkészítés

- **Kivonás**
- **Koncentrálás**
- **Tisztítás**
- **Származékképzés:**

Származékképzési reakció/ általános séma

- Szililezés
- Acilezés
- Alkilezés

A származékképzés célja a mérendő komponens átalakítása valamilyen speciális kémiai reakcióval, annak érdekében, hogy a keletkezett termék könnyen gázkromatografálható legyen.

A-oxigén, kén ,nitrogén

D-a származékképzőszer funkciós csoportja

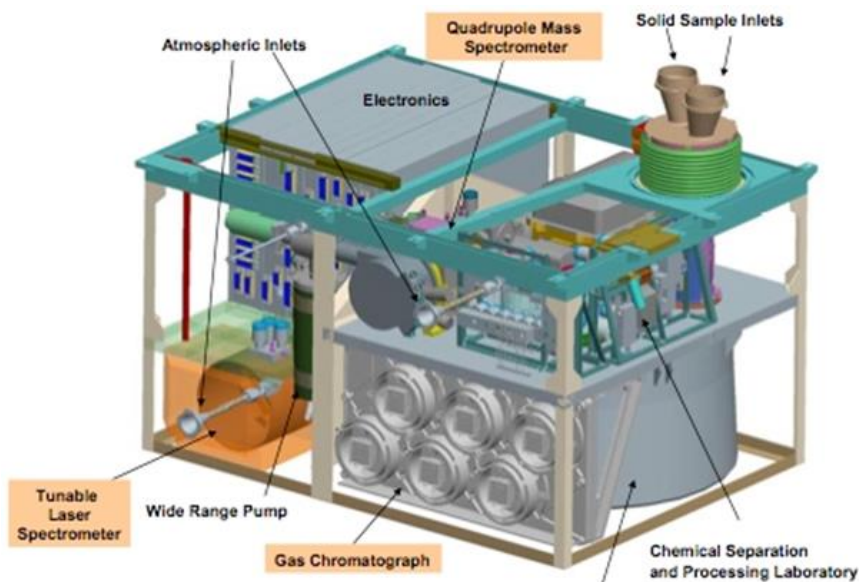
Ajánlott irodalom

- **Dr. Bak István:** Műszeres analitikai technikák a gyógyszerészi és bioanalitikai vizsgálatokban
Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum
Gyógyszerésztudományi Kar Gyógyszerhatástani Tanszék Gyógyszerészi műszeres- és bioanalitikai részleg, 2011
- **Dr. Balla József:** A gázkromatográfia analitikai alkalmazásai
Edison House Kft, 2006
- **Dr. Garzó Tamásné:** Gázkromatográfia

Köszönöm a figyelmet!

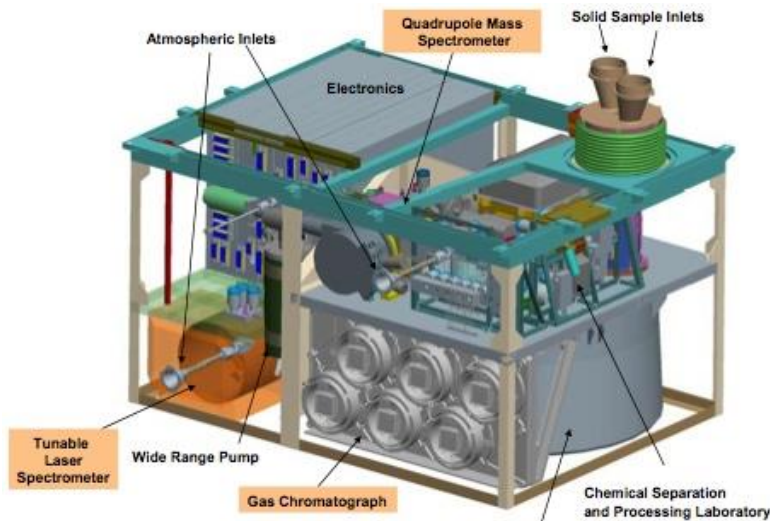
Gc az űrben

Curiosity Rover Sample Analysis at Mars
(SAM)

<https://mars.nasa.gov/msl/spacecraft/instruments/sam/>

Curiosity Rover Sample Analysis at Mars (SAM)

<https://mars.nasa.gov/msl/spacecraft/instruments/sam/>

Titan Mission Saturn's largest moon

The Huygens gas chromatography–mass spectrometry team concluded that methane rain occurs on the moon, and GC–MS can distinguish between two isotopic forms of carbon — carbon-12 and carbon-13.

